

DEEL IV

EEN ZORGELOZE TIJD

Stokt je ademhaling? Logisch. Het is niet niks wat hier gebeurt. Dat je dit ziet. Dat je het meemaakt. Rah, rah, rah, rah, rah. Wanneer stopt het? Wanneer is de nachtmerrie voorbij? Hij moet toch eens uitgerold zijn?

“Mijn vliezen zijn gebroken! We moeten naar het ziekenhuis!” Zo kende hij haar niet. Met opengesperde angstogen kwam ze de badkamer uit. “Het is zo ver”, stamelde ze, verdwaasd. Ze stond rillend voor hem, iets gebogen, haar armen los van haar lijf, haar handen trillend, alsof ze onder de douche vandaan kwam en restanten water wilde afschudden. Langs haar benen liep een dunne straal vruchtwater, dat naar zoete, overrijpe appels geurde. Op de grond vormde zich een plas, waarin met regelmaat een druppel uiteenspatte. “We moeten gaan.”

Nerveus had Maas de tweedehands Renault gestart en was naar het ziekenhuis gereden. De vroedvrouw was er al en ze dirigeerde Bertha naar de verloskamer. Een vriendelijke dokter nam het van haar over. “De baby ligt in een volkomen stuit”, informeerde hij de aanstaande ouders in vaktaal. “We moeten het zekere voor het onzekere nemen.” De bevalling zou zwaar worden, lazen ze in zijn bezorgde blik. Die middag werd Zwaan geboren, een gezonde dochter. De eerste voor Maas en Bertha. Beer en Klaaske waren op bezoek gekomen en hadden Zwaan een ‘popje’ genoemd, of iets anders wat hun vertedering uitdrukte. Maar Bertha had kribbig uitgeroepen dat ze de pasgeborene een lelijk kind vond.

Maas had zich ongemakkelijk gevoeld, Beer had Klaaske verbaasd aangekeken en ze waren vroeg vertrokken.

“Wat een eigenaardige reactie”, had Beer zich, eenmaal bui-

ten, tot Klaaske en Maas gewend. “Het lijkt wel of ze niet blij is. Houdt ze wel van kinderen?”

“Het zullen de zenuwen zijn”, had Klaaske vergoelijkend opgemerkt, en ze was voortgegaan met kauwen op een appelpit. “Of een postnatale depressie.”

“Postnasale depressie”, had Beer gegrapt, maar niemand had gelachen. En Maas had gezwegen. Hij wist niets te zeggen.

De dagen en weken die volgden waren niet de slechtste uit zijn leven. Bertha leek niet blij met het kind, maar hij genoot van het vaderschap en zijn dochter. Het bleef bovendien verrassend lang mooi nazomerweer. Zijn naderende zeventwintigste verjaardag was daardoor vrijwel uit zijn gedachten verdwenen en als hij er al een keer aan dacht, was dat met vertrouwen: in die laatste weken kon er nog weinig onheil op zijn pad komen, leek hem. In elk geval geen slopende ziekte. Daarvoor was de tijd te kort. En voor een ongeluk zou hij goed oppassen.

En zo werd het de avond van de veertiende oktober. De laatste avond van zijn zesentwintigste jaar. Met toenemend vertrouwen en stijgende frequentie wierp hij blikken op de klok. Nog een paar uur en Abe had het mis. En kon hij zijn stille angst en de vloek van zijn broer van zich werpen. Er brak een nieuwe periode van zijn leven aan. Eindelijk zorgeloos.

“Gefeliciteerd. Nog vele jaren.”

Het was twaalf uur. De gelukwens kwam ongemakkelijk uit Bertha's mond, maar Maas voelde zich opgelucht. Zijn verstand had hem verteld dat niemand zijn dood kon voorspellen, maar de twijfel had hem verteerd. Abe had grote invloed op hem. Nu was dat allemaal voorbij. Hij keek naar de voorttikkende wijzers van de klok in de woonkamer en voelde een onbezorgdheid over zich komen die hij lang niet had gekend. Het leven was te doen. Hij was getrouwd, woonde in een mooie doorzonwoning in een nieuwbouwwijk, werkte aan zijn carrière als onderzoeksjournalist, hij had een leuke dochter en de zware donderwolk van een vroege dood, die jarenlang boven zijn hoofd had gehangen, was verdwenen. Als hij ademde leek er meer lucht in zijn longen te

stromen. Hij nam nog een glas, proostte op zijn nieuwverworven levensgeluk en stapte pas laat zijn bed in.

“Het gaat goed hè?” hoorde hij zacht, maar goed verstaanbaar in zijn hoofd. “Geniet ervan, want zo’n periode is snel voorbij.”

Hij meende een korte, hinnikende lach te horen, maar zeker wist hij het niet.

“Zo knul, van harte. Dat je maar een grote jongen mag worden.”

Abe feliciteerde hem op zijn gebruikelijke neerbuigende wijze, maar het raakte Maas niet. Deze keer niet. Hij voelde zich superieur.

“Ja, dank je wel. Dat had je niet verwacht hè?” Hij keek zijn broer uitdagend aan.

“Ja ja, het is goed. Ga maar met je cadeaus spelen. Dat van mij houd je nog tegoed.”

“Ik zeg: dat had je niet verwacht.”

“Niet verwacht? Wat klets je nou weer?”

“Dat je mij zou kunnen feliciteren met mijn zevenentwintigste verjaardag. Ik zou niet ouder worden dan zesentwintig jaar!”

“Ik vat je niet.”

“Je droom! Ik zou niet ouder worden dan zesentwintig.”

Abe keek pijnlijk getroffen. “Jemig, heb je dat onthouden? Grote God, dat je je daar druk om maakt!”

Maas’ euforie irriteerde hem, maar hij hernam zich snel. “Heb ik zesentwintig gezegd? Zo precies was die droom niet. Jij zou eerder overlijden dan ik, zoveel was duidelijk. Maar niet dat je precies op je zesentwintigste zou sterven. Wen maar aan het idee, jongen: ik overleef je. Maar waar staat het gebak?”

Waarom deed Abe dat? Maas keek zijn broer ontredderd na. “Ik heb heel wat jaren met angst gelopen, lul”, riep hij hem na. “En nou vertel je me dat ik er nog niet van af ben? En het is táárt, lul, geen gebak! In de Schilderswijk zeggen ze gebak, nette mensen zeggen táárt! Jij zegt zeker ook koelkast in plaats van ijskast!?”

Abe draaide zich om en lachte schamper. “Dat is toch een mooie uitdaging voor je? Zorgen dat je langer leeft dan ik? Gebak dus. Wij komen uit Den Haag, niet uit ’s-Gravenhage. In Rusten-

burg-Oosthoek eten we gebak. Dat we bewaren in de koelkast. Stel je maar niks voor. Je redde het niet eens op een schóóltje in het Benoordenhout.”

“Hij heeft je mooi te pakken hè?” De stem in zijn hoofd leek er zachtjes bij te neuriën. “Hij wil je bezitten. Na twee zussen kreeg hij broertje. Dat was van hem. Hij voedde je op, omdat Rinus en Commerina daarin geen zin hadden. Hij leerde je voetballen, nam je mee op kampeervakanties en bracht je normen en waarden bij. Zijn normen en waarden. Hij bleef vrijgezel en was des duivels toen je hem vertelde dat je omging met Bertha. Je ontglipte hem, Maas! Je ontglipte hem. Je was niet langer het kleine volgzame ventje dat hij kon modelleren naar zijn wensen. Niemand mocht zijn broertje hebben en broertje mocht al helemaal niet zelfstandig denken. Daarom moest je dood voordat je een eigen leven zou kunnen leiden. En voordat Abe zou sterven. De gedachte dat je verder zou leven als hij er niet meer was, kon hij niet aan. Abe heeft helemaal niet over zijn dood gedroomd, hij heeft het verzonnen om de demonen in zijn eigen hoofd tot bedaren te brengen. Hij onderdrukte er zijn angst mee, Maas. Jij was zijn verzekering tegen eenzaamheid. Hij beheerste je leven van je geboorte tot je dood. In dat scenario past het niet dat hij eerder sterft dan jij en geen invloed meer kan hebben op je leven. Hij gebruikt je net zo goed als Bertha. Als een opgepompte strandbal schoppen ze je in elke gewenste richting, als het maar weg is van hun angsten en onzekerheden. En jij landt waarheen de wind je voert. Abe ziet je als zijn eigendom, als een volgzame discipel die hem adoreert en Bertha ziet in jou de verzekering dat ze wegkomt uit het saaie leven op het Zeeuws-Vlaamse platteland. Ze is niet geïnteresseerd in jouw dromen en angsten, Maas. Maar dat heb je niet in de gaten, want jij bent iemand die doet wat anderen je vertellen en je wilt niemand in de weg lopen. Eigenlijk doe je er niet toe. Hoe lang nog Maas, hoe lang nog?”

“Dit is het nieuws van woensdag 5 november.” Zeven uur, schrok hij wakker. “Ronald Reagan wordt de veertigste president van de Verenigde Staten van Amerika. De Republiek werd gekozen

met ruim vijftig procent van de stemmen. Zittend president Jimmy Carter bleef steken op eenenveertig procent. De resterende stemmen gingen naar.....”

“Hoor je dat?” stootte hij Bertha aan. “Reagan heeft gewonnen.”

“Moet je me daarvoor wakker maken?”

“Het is zeven uur, we moeten opstaan. Wat een klotebericht om de dag te beginnen.”

“Klotebericht? Hoezo? Wat maak je je weer druk.”

“De jaren zestig zijn voorbij. Het kwaad heeft gewonnen van het goede.”

Ze richtte haar hoofd op en kneep haar ogen samen tegen het binnenvallend ochtendlicht. “Wat klets je allemaal? De jaren zestig zijn al lang voorbij. De jaren zeventig ook.”

“Ik bedoel: de hoop op een betere wereld. Voel jij dat dan niet?”

“Wat doe je weer melodramatisch, word eens volwassen. Ik voel vooral slaap. Maak je toch niet zo druk om dingen die je niet kunt veranderen. Ik ga douchen.”

Hij was opgegroeid in de jaren zestig, maar had er geen deel van uitgemaakt. Hij had als een verstekeling meegelift op de geest van de tijd, die hem vertelde dat de wereld een betere plaats zou worden. Er zou er minder oorlog zijn en meer gelijkheid komen. Hij was er van overtuigd geweest dat hij uitverkoren was, dat hij was geboren op een keerpunt in de tijd. Maar die illusie was weg. Oorlog, onderdrukking en werkeloosheid waren geen begrippen uit het verleden, uit de donkere jaren van de geschiedenis, maar actuele gevaren die zijn beschermde leven bedreigden. De hemel was rood en zwart van vuur en rook. Hij zag soldaten langs zijn huis marcheren, hoorde het kermen van gewonden en rook de stank van de rottende dood. En Bertha werd ziek. Serieus ziek.

“Maas, kom eens kijken.” Zo verontrust klonk ze niet vaak. Hij sprong uit bed en snelde naar de badkamer. “Kijk eens, ik kan het niet goed zien. Wat is dat voor plekje?” Ze draaide haar hoofd, zodat ze via de spiegel haar rug kon zien. “Daar zit het, tussen

mijn schouderbladen.” De draaiing van haar rug deed pijn, maar ze hield de pose aan. Met tegenzin bekeek hij de plek die ze had aangeduid. “Ik weet het niet. Het ziet er uit als een stukje geronnen bloed waar een velletje overheen gegroeid is. Het lijkt me niks bijzonders. Hou het in de gaten en als het over een paar weken niet verdwenen is, kun je altijd nog naar de dokter.” Opgelucht draaide hij zich om en verliet de badkamer. “Ik ga er toch even mee naar de huisarts”, riep ze hem na. “Voor de zekerheid.”

Het waren rustige jaren geweest. Sinds de geboorte van de dochter die ze Pip hadden genoemd, had Bertha zich beziggehouden met de opvoeding van hun kinderen en Maas had gebouwd aan zijn carrière als redacteur bij de VVM, de vereniging van metaalbedrijven. Hij was weliswaar geen onderzoeksjournalist, maar na zijn deceptie bij de ambtenarenbond interesseerde het hem minder waar en voor wie hij werkte, zolang hij met rust gelaten werd en onbeduidende verhalen kon schrijven. Zijn doorbraak zou later nog wel komen. Hij bezocht fabrieken en fabriekjes, liep door vonkenregens van MIG- en TIG-lassers, scheurde zijn schoenzool aan stalen platen op lawaaiige scheepswerven en schreef stukken als his master's voice. Voorzitter Thijs Dopmeijer was een wijs man, die Maas in de waan liet dat hij journalist was. Maar Dopmeijer ging met pensioen en zijn opvolger Hugo Hondius zag niets in het onbeduidende blaadje dat Maas vulde. Hij stopte de uitgave en liet Maas klusjes doen. De zorgeloze tijd had kort geduurd en was ten einde.

“Mevrouw Minderman? Komt u maar.” De huisarts had het plekje op haar rug niet vertrouwd en Bertha met spoed doorverwezen naar chirurg Anton Alderliesten.

“Ik kon het zelf niet goed zien, maar mijn man dacht aan een plekje geronnen bloed waar een velletje overheen was gegroeid”, keek ze de arts hoopvol aan. “Dat zal het wel zijn, denkt u ook niet?” Ze praatte gejaagd en veel om haar angst te onderdrukken.

“We gaan eens kijken. U mag de blouse uitdoen.”

“Ziet het er gek uit? Ik heb het nog maar kort geleden ontdekt. Volgens mij is het al iets geslonken.”

“Ik zie het.” De specialist bestreek haar rug en drukte op de verdachte plek. “U hebt er geen pijn aan?”

“Een klein beetje, als u er op drukt. Maar dat lijkt me logisch. Toch?”

“We gaan het plekje wegsnijden en voor de zekerheid naar het lab sturen, voor onderzoek. Dan hebben we duidelijkheid. Ik ga u plaatselijk verdoven. De prik kan gevoelig zijn, van het snijden merkt u niets. Misschien hebt u morgen een beetje wondpijn.”

“Waarom stuurt u het naar het lab? Om zeker te stellen dat het niets bijzonders is?”

“We moeten alles uitsluiten, maakt u zich geen zorgen. Hier komt de prik.”

Twintig minuten later verscheen ze met een verwrongen grimas uit de behandelkamer. “Ze gaan het onderzoeken. Het is weggesneden.”

“Deed het pijn?” was de vraag die Maas kon bedenken.

“Wat dacht je dan!? Natuurlijk deed het zeer. En straks nog meer, als de verdoving is uitgewerkt.”

“Wanneer hoor je de uitslag?”

“Over een week. Maar het zal wel niks zijn”, sprak ze zichzelf moed in. Opgelucht dat het achter de rug was, wandelden ze de zomerdag in.

Maar het was niet niks. Het stukje weggesneden weefsel bevatte kankercellen. Bertha had kanker. “Een melanoom”, legde oncoloog Victor Vrijaldenhoven geduldig uit en hij schetste de situatie op een vel papier. “Dit is uw huid en hier zit de oorzaak van het kwaad. Die gaan we met een ruime marge wegsnijden, zodat we ook eventuele nabijgelegen uitzaaiingen weghalen. In het lab onderzoeken we of de randen van de weggesneden huid schoon zijn.

“En als dat niet zo is?” wilde Bertha eigenlijk niet weten.

“Dan gaan we verder zoeken en pas dan gaan we praten over de verdere behandeling. Laten we niet op de zaken vooruitlopen.”

“Denkt u dat ik op tijd ben?”

Vrijaldenhoven keek zijn patiënt en Maas om beurten aan.

“Ik weet het niet, dat is de moeilijkheid. Het is geen wiskunde, waarbij de uitkomst plus of min is. Ik moet u echt verder onderzoeken.”

“Wat zegt uw ervaring?” probeerde Maas.

De arts keek hem uitdrukkeloos aan. “Dat we snel moeten onderzoeken. Een melanoom is een agressieve kankersoort, die relatief vroeg uitzaait. Doorgaans is het zo dat hij bij een dikte van meer dan drie millimeter metastasen gaat vormen.”

“Hoe dik was die van mij?” onderbrak ze hem angstig. “Word ik bestraald? Krijg ik een chemokuur?” Maas kende haar zo niet. Ze transpireerde en ademde gehaast. Traanvocht hoopte zich op in haar ogen.

“U zat op de grens”, keek de arts haar ernstig aan. “Daarom durf ik geen uitspraak te doen.”

“Het zal best wel meevallen”, dacht Maas troost te bieden, maar hij had spijt van zijn woorden. Ze had het hem niet kwalijk genomen dat hij het plekje had gebagatelliseerd. Dat had ze tenminste nooit gezegd. Maar hij voelde zich schuldig. Hij had het moeten zien. Hij zag haar rug elke dag. Door hem was ze te laat naar de dokter gegaan en was het melanoom gegroeid. Nu was de tumor drie millimeter dik en kon zijn verwoestende werk gaan doen. De uitzaaiingen zaten waarschijnlijk overal. Bertha was ten dode opgeschreven en het was zijn schuld. Hij was schuldig aan de dood van zijn vrouw. Hij had zijn vrouw vermoord.

“Mama gaat dood hè?” had Pip hem op een avond gevraagd, en hij had geen antwoord kunnen geven. In het donker zat hij met zijn angsten in de woonkamer, keek om zich heen en stelde zich een leven zonder Bertha voor. De operatie zou ze overleven, maar waren er al uitzaaiingen? Hij realiseerde zich dat hij Bertha zou kunnen verliezen. Gedachten duizelden door zijn hoofd: kon hij twee kinderen alleen opvoeden? Hoe moest je een begrafenis regelen? Zou hij haar missen?

Zou hij haar missen? Hij schrok van de vraag en verbood zichzelf het antwoord toe te laten. Natuurlijk zou hij haar missen. Dat was vanzelfsprekend. Ze was zijn vrouw!

Ze was nerveuzer dan hij van haar gewend was. “Dit gaan ze wegsnijden”, wees ze op een dikke blauwe lijn die een onregelmatig gevormde cirkel op haar rug beschreef.

“Zo, dat is tien centimeter”, schrok Maas.

“Vijftien”, corrigeerde Bertha snibbig. “Ze snijden mijn halve rug weg.”

Ze trok haar pyamajas recht en draaide zich op haar zij.

“Klote”, was alles wat Maas kon bedenken. Hij had medelijden met zijn vrouw in het schrikanjagende ziekenhuisbed, maar kon dat gevoel niet vertalen in passende woorden, zoals zo vaak.

“Hoe laat is de operatie?” vroeg hij, om iets te zeggen want de stilte voelde beklemmend.

“Om acht uur. Ik moet nuchter blijven.”

“Klote”, zei hij nog maar eens.

“Hoe is het met de kinderen?”

“Wel goed”, reageerde hij, opgelucht dat ze een minder beladen gespreksthema aansneed. “Ze eten normaal.”

“Slapen ze goed?”

“Ik heb Pip vannacht in ons bed laten slapen. Ze was onrustig.”

“Arme kinderen, ze snappen er niks van. Wat voor moeder ben ik? Net dertig jaar en ik laat ze al in de steek.”

“Zo ver is het toch niet?” sprak hij zichzelf moed in. “Als er geen uitzaaiingen zijn, ben je genezen na de operatie.”

“Toch laat ik ze in de steek”, hield ze vol. “Moeders van dertig horen niet in een ziekenhuisbed. De kinderen lopen geestelijke schade op die ze hun leven lang met zich zullen meedragen.”

“Jouw schuld”, zeurde het in zijn hoofd. “Ze zegt het niet, maar ze vindt dat het jouw schuld is.”

“Misschien was het anders gelopen als ik het plekje eerder had gezien en het gevaar beter had ingeschat”, probeerde Maas. Hij hoopte op een geruststellende reactie van Bertha, maar die bleef uit.

Op haar rug was de huid in een cirkel van tien centimeter verwijderd en de randen van de resterende huid waren met grove steken aan elkaar gehecht. Bij elke beweging die ze maakte schoot de pijn

van het trekkende littekenweefsel door haar rug. Ze had tranen in haar ogen, zag Maas. Hij was blij dat Bertha weer thuis was, maar de angst bleef. Het woekerend gezwel was verwijderd en de randen van de weggesneden huid waren schoon, maar elke zes weken moesten ze voor controle naar oncoloog Vrijaldenhoven.

“Mevrouw Minderman!” klonk het onheilspellend door de wachtruimte. Angstig schuifelden ze de behandelkamer binnen.

“Zo, ga zitten.”

De oncoloog bestudeerde een dossier en keek niet op. “Juist ja”, zei hij uiteindelijk. Hij nam zijn bril af en informeerde zake-lijk: “Hoe is het ermee?”

“Goed dokter”, zei Bertha en ze keek de specialist gespannen aan, hopen op een geruststellend woord. Maar hij hervatte de bestudering van haar dossier.

“Mooi”, zei hij uiteindelijk. “Mag ik de wond nog even zien?”

“Wil dat zeggen dat de onderzoekresultaten goed zijn?” informeerde Maas. De oncoloog keek verbaasd op: “Ja, ja, prima in orde. Een kleine afwijking, maar niets verontrustend.”

Tot Bertha: “Misschien hebt u een griepje gehad, dan zien de bloedwaarden er iets anders uit.”

“Begrijpt u dat wij hier in spanning zitten?” vroeg Maas de arts, met een assertiviteit die niet de zijne was.

“Hoe bedoelt u?” keek de arts hem verbouwereerd aan.

“Wij leven naar dit moment toe.” Van nervositeit en machteloze woede trilde zijn stem. “We slapen slecht, we houden rekening met het ergste en hopen op het beste en u doet alsof het een onderzoek was naar een vastzittende hoest of zo! En passant vertelt u nog even dat het onderzoek geen afwijkingen aantoonde. Snapt u onze spanning niet?”

De oncoloog rechtte zijn rug. “Ik snap dat u bezorgd bent, maar wilt u dan dat ik net zo hysterisch reageer als u nu doet? Ik krijg straks een patiënt die ik moet vertellen dat er uitzaaiingen zijn en dat de kans op genezing minimaal is geworden. Uw vrouw had een tumor. Die hebben we verwijderd en er zijn geen uitzaaiingen. Als ik u was, zou ik blij zijn.”

“U snapt het niet hè?” rondde Maas af. Hij stond op en verliet zonder groeten de behandelkamer.

“Waarom zei je dat?” vroeg ze, gepikeerd, toen ze de lift instapten. “Hier help je me niet mee, hoor.”

“Mag ik ook eens boos worden?” reageerde Maas. “We staan stijf van de zenuwen als we hierheen moeten, en die lul snapt dat niet. Leren ze op de dokterscursus niet dat ze met mensen omgaan? Dat een patiënt een mens is met angsten? Je bent verdomme geen stuk vlees waar een pondje uit gesneden is?”

Vechtend tegen de opkomende tranen beende hij de lift uit.

“Ik dacht dat we op de goeie afloop een kop koffie zouden drinken, maar zo hoeft het niet voor mij”, liep ze hem verongelijkt achterna.

Het was een bewolkte dag en met regelmaat viel er een spat regen op de voorruit. Maas zette de ruitenwissers aan en keek strak voor zich uit. De versleten rubberbladen krasten monotoon over het glas. Het maalde in zijn hoofd. Onze verstandhouding verslechtert met de dag, realiseerde hij zich. Ik heb de ernst van haar ziekte niet onderkend. Ik dacht dat het een plekje geronnen bloed was. Als het aan mij had gelegen, was ze niet naar de huisarts gegaan en was de tumor gegroeid. Dan was ze zeker gaan uitzaaien. Ik heb gefaald. Ik heb haar niet beschermd. Ze ziet me als een zwakke man en ze stoort zich aan me.

Soms brengt onheil mensen dichter bij elkaar, soms drijft het ze uiteen. Maas en Bertha begrepen elkaar niet meer en trokken zich terug, ieder in hun eigen angst. Het was een kwestie van tijd.

De zon scheen en er woei een aangename bries uit zee. Vanaf de Noordzee stoomde een containerschip voortvarend de monding van de Westerschelde op. In de verte schitterde de kade van Vlissingen in de zomerzon. Op het strand speelden kinderen met vliegers. Als het leven een bedoeling had, zou dit er een kunnen zijn. Achter hen strekte zich het Zeeuwse land uit, het land waarvan Maas was gaan houden. Vooral 's zomers, als de zon de velden met

gewassen verwarmde, de hitte boven het asfalt trilde en de populieren geruststellend knisperden in de zilte zeewind. De kanker in Bertha's lijf was weggebleven en ze durfden weer naar de toekomst te kijken.

“Ik zou hier best willen wonen”, gaf Maas zijn gedachten prijs.

“Dan moet je hier wel werk hebben”, reageerde ze pragmatisch.

“Ik kan de kranten in de gaten houden. Misschien is er wel een vacature bij de provinciale krant.”

“Als je dat wilt, moet je het doen.”

“Lijkt het jou niks? Weg uit de drukte van Den Haag en omgeving, lekker naar het platteland? Dichter bij je ouders?”

“Och, als jij hier werk zou hebben... misschien.”

Hij luisterde onvoldoende naar de verborgen boodschap in Bertha's woorden, vooral in haar aarzelend uitgesproken ‘misschien’. Ze wilde niet terug naar haar geboorteland, het land waaruit ze was gevlucht. Maar ze zag geen reden om er een zwaarwegend punt van te maken. Ze had Maas leren kennen als een weinig doortastende man en de kans dat hij een vacature zou vinden en zou worden aangenomen, leek haar klein. De dreiging was niet actueel. Ze draaide zich op haar rug en genoot van de warmte op haar lijf.

Maar ze vergiste zich in hem. Vanaf die zomerse dag op het strand lette Maas nauwkeurig op personeelsadvertenties uit Zeeland en tot zijn verbazing viel zijn oog na enkele maanden op een oproep in een dagblad. De provinciale krant van Zeeland zocht een verslaggever voor de regio Zeeuws-Vlaanderen. Standplaats Terneuzen. Enthousiast stelde hij een wervende brief op en hij werd uitgenodigd. Op een regenachtige vrijdagmiddag in november meldde hij zich op het hoofdkantoor van de krant. De hoofdredacteur was in hem geïnteresseerd, vooral vanwege het feit dat Maas uit de Randstad kwam. Dat zou betekenen dat hij een kritisch onderzoeksjournalist was, die het de plaatselijke notabelen moeilijk kon maken, want in de Randstad wisten ze van wanten. Twee weken later ontving hij per post een mooi aanbod.

“Ze willen wel dat ik per 1 maart begin”, opende hij enthousiast het gesprek met Bertha. Maar hij kreeg geen antwoord.

“Wat is er? Je kijkt zo sip.”

Bertha keek hem mat aan en zuchtte: “Natuurlijk, als jij je pretjes maar hebt.”

“Pretjes...”, herhaalde Maas verontwaardigd, “we hebben het er over gehad! Je was het met me eens, we wilden naar Zeeland! En nu wil je niet? Of begrijp ik je verkeerd?”

“Je begrijpt me heel goed Maas”, antwoordde ze verbeterd. “Ik wil niet terug naar dat verdomde Zeeuws-Vlaanderen, waar nooit iets gebeurt, waar de kinderen door een trekker worden doodgedreden als ze naar school fietsen en waar iedereen me in de gaten houdt. Ik wil niet terug! Dat begrijp je heel goed!”

Hij was verbijsterd. “Had ik dat moeten ruiken dan? Nou!?! Je hebt er nooit iets over gezegd. Ik sta voor lul als ik nu de krant bel en zeg dat het niet doorgaat. Dank je wel!”

Hij begreep dat hij nooit naar Zeeuws-Vlaanderen zou verhuizen en nooit bij de krant zou werken. Hij besloot er nooit meer over te beginnen. De weigering van Bertha om mee te verhuizen naar Zeeuws-Vlaanderen beroofde hem van een droom. En zoals Bertha het hem kwalijk nam dat hij haar kanker niet had onderkend, zo koesterde Maas een wrok tegen zijn vrouw omdat ze hem niet wilde vergezellen naar het land waarvan hij was gaan houden. Het werd erger. Niet alleen begrepen ze elkaar niet, ze zaten elkaar ook in de weg. Maar ze zagen het nog niet in.

De muren van het toeristenhotel in de Rue de Douai waren dun. De kamers daardoor gehorig. Maas en Bertha lagen ademloos te luisteren naar het rumoer in de naastgelegen ruimte. “Ze hebben ruzie”, fluisterde ze.

“Stil!” viel Maas uit. “Ik kan niet horen wat ze zeggen.”

Een vrouw begon te huilen met hysterische uithalen en een zware, liefdeloze mannenstem gebood haar te kalmeren. De vrouw accepteerde dat niet en viel heftiger uit. Ze uitte onverstaaanbare klanken, maar uit de toon viel op te maken dat ze hem bittere verwijten maakte.

“Moeten we niets doen?” vroeg Bertha ontdaan.

“Wat dan?” haalde Maas zijn schouders op. Hij hoorde zijn hart tekeergaan en hij vroeg zich af wat er in de kamer naast hen

gebeurde. De man hoestte hartverscheurend en verliet zijn bed met veel verbaal misbaar. Doffe dreunen op de vloer verwijderden zich van de muur die beide kamers scheidde. “Hij gaat naar de wc”, veronderstelde Maas. Het geluid van een doorspoelend toilet gaf hem gelijk. Bij ontsteltenis van een luisterend oor was de vrouw stilgevallen, maar de terugkeer van haar partner zette haar aan tot een nieuwe monoloog, gelardeerd met klaaglijke uithalen.

“Dat is Duits”, verstond Maas. “Ze vloekt tegen hem en ze wil morgen nach Hause.”

“Laat ze dan meteen gaan”, reageerde Bertha bits, “ik doe zo geen oog dicht.”

“Ik moet even wat frisse lucht”, zei Maas, die een hyperventilatie-aanval voelde opkomen. “Ik word benauwd en duizelig.” Hij stapte uit bed en opende het raam. Een mengeling van opgewonden mannenstemmen en claxonerende auto’s woei de hotelkamer in. “Moet je eens kijken, het is half drie en de straat staat vol”, sprak hij zwaar ademend tot Bertha. “Wat dóen al die mensen midden in de nacht op straat?”

“Kan dat raam niet dicht?” klaagde ze. “Nu kan ik helemaal niet slapen.”

Ze waren in Parijs. Maas was bang en ziek geweest, maar ze waren vertrokken. Georganiseerd en met de bus, dat vond hij veiliger. Per slot van rekening bezochten ze een grote buitenlandse stad, waar het niet pluis zou zijn. Het werd een week vol ongezonde spanning. Hij voelde zich overal bedreigd en controleerde obsessief zijn geld en reispapieren. Om zakkenrollers te ontlopen meden ze de metro en verloren ze tijd met lopen en wachten op de bus. “Dat is toch veel leuker?” verdedigde hij zijn keuze tegen beter weten in. “Zo zien we tenminste nog iets van de stad.” En Bertha had veelzeggend gezwegen.

“Daar zitten ze.” Aan het ontbijt troffen ze de Duitse burens. Een sombere, gezette man die zwaar leunde op het formicablad van zijn tafel en een rafelige vrouw van middelbare leeftijd. Ze aten zwijgend. De man nam niet de moeite zijn brood te snijden en met mes en vork te eten. Zonder zich te bekommeren om om-

gangsvormen beet hij er een stuk af en kauwde het met half geopende mond weg. Grote brokken vielen op zijn bord en op de grond. Hij was niet naar Parijs gekomen vanwege de verlokkingen van de Franse keuken. Zijn vrouw zat er uitdrukingsloos naast. Ze oogde onverzorgd. Haar kapsel van stro was lang niet onderhanden genomen door een kapper met liefde voor zijn vak. Het zag er uit of er tijdens het kammen grote plukken aan onttrokken waren. Ze had donkere randen om haar ogen. Haar vingers waren grijs en bruin van de teer uit haar sigaretten, die ze onafgebroken rookte. Zonder te zien keek ze de Rue de Douai in.

“Guten Tag, wir sind Ihre Nachbarn.” Maas wilde indruk op Bertha maken door zijn tijdelijke burens onverschrokken tegemoet te treden. “Hatten Sie Probleme, letzte Nacht?”

“Was!?” De man keek verstoord op en antwoordde nors: “Nein, Sie hatte Heimweh.”

De duim van zijn linkerhand draaide kort, alsof hij een hinderlijke vlieg verjoeg, in de richting van zijn vrouw, die een nieuwe sigaret aanstak en ongelukkig voor zich uitkeek. Ze was niet in Parijs, maar in Deggendorf, Bodenmais of Kirchberg im Wald, waar de mensen haar taal spraken en het leven voorspelbaar en vertrouwd was. Een bezoek aan Parijs was zijn droom geweest, maar het was een hel geworden. Door haar.

“Entschuldigung”, stamelde Maas, zonder te weten waarom. “Das ist schade. Aber viel Spass noch, heute. Paris ist eine schöne Stadt.” Twee lege ogen keken door hem heen.

Het was rommelig druk op de Boulevard de Clichy. Opgewonden jongeren verzamelden zich voor een discotheek op de hoek van de Villa de Guelma, bedelaars bevolkten het middenplantsoen en ronselaars lokten toeristen naar de schemerige erotieketablisementen aan de noordkant van de lange laan. Een witte poedel tilde zijn linkerpoot op en waterde onaangedaan tegen de broekspijp van een clochard, die het niet merkte. De middag ging geruisloos over in de avond.

Hij voelde zich niet op zijn gemak. “Zullen we teruggaan naar het hotel?” stelde hij ongerust voor.

“Waarom nu al?” protesteerde ze. “We zijn vlakbij Monmartre. Daar kunnen we toch even heen lopen?”

Met tegenzin volgde hij haar de smalle Rue Germain Pilon in en na een zoektocht door de smalle steegjes belandden ze op het Place du Tertre. “O kijk nou!” riep ze in extase, “allemaal kunstenaars! Zie je die schilderijen? Die man is nog bezig! Zullen we even kijken?”

“Je gaat je gang maar”, bromde Maas, “maar pas goed op je spullen.”

“Hè wat zeur je nou toch weer! Je verpest mijn vakantie!”

“Die is nog meer verpest als je spullen kwijt bent.”

Dat was de vakantie week voor Maas. Overal in de stad viel zijn oog op zakkenrollers, pooiers en onguere types en allemaal hadden ze het op hem en op zijn bezittingen gemunt. Het zou meevallen als ze de week levend zouden beëindigen. Ziekenhuisopname en verlies van eigendommen waren ingecalculleerd.

“Zullen we zo’n schilderij kopen?” onderbrak ze zijn gedachten. “Een echt Monmarterschilderij!” Maar hij temperde haar kooplust en de stemming adequaat. “Die rotzooi kopen? Denk je dat er een tweede Picasso tussen zit?”

“Bah, wat ben jij toch altijd negatief”, wees ze hem terecht. “Ik vind het leuke schilderijen. Prachtig toch, die kerk?”

“Dat is de Sacré Coeur”, corrigeerde hij humeurig. “Die moet hier vlakbij zijn. Laten we maar even gaan kijken, dan hebben we die gezien.”

“Wat moeten we nou met een kerk?” wierp ze tegen. “Hier op het plein is het veel leuker. Laten we wat gaan drinken.”

Temidden van de andere toeristen die waren afgekomen op de vergane glorie van het Parijse horecaplein, consumeerden ze voor een respectabel bedrag aan Franse francs een flesje Coca-Cola en een glas lauwe rosé.

“Hé, hier ligt een Nederlandse krant”, ontdekte hij. “Het lijkt wel of we in Valkenburg zijn.” Hij probeerde het dedain van de avonturier in die vaststelling te leggen, maar zijn hart zong van vreugde. Het veilige vaderland was niet zo ver weg als hij vreesde.

“Dat kun je wel zeggen”, reageerde ze teleurgesteld. “Ik hoor niet anders dan Hollands praten.”

Terwijl ze van de drukte en haar rosé genoot, opende hij quasi geïnteresseerd de krant.

“Jezus, wat krijgen we nou!?”

Zijn aandacht was getrokken door een kort bericht op de binnenlandpagina: Hondius nieuwe voorzitter BVM.

“We krijgen een nieuwe voorzitter”, richtte hij zich tot Bertha. “Je raadt nooit wie het wordt.”

“Geen idee”, wimpelde ze zijn vraag af. “Je bent lekker met je werk bezig, zeg. Kijk eens om je heen!”

“Denk je dat je van die vent verlost bent, komt-ie me achterna”, mompelde hij in zichzelf. Sinds kort werkte hij voor het blaadje van de BVM, de Bond van Middenstanders.

“Wát!?” wilde ze eigenlijk niet weten.

“Hondius!” reageerde hij geërgerd.

“Wie?”

“Hondius! Die lul heeft mijn blad bij de VVM om zeep geholpen en nu komt hij me achterna! Jézus!”

“Wat kan het je schelen joh”, wuifde ze het probleem geërgerd weg. “We zitten nu op het Place du Tête in Parijs. En misschien is hij wel veranderd.”

“Du Tertre”, verbeterde Maas, “en zulke mensen veranderen nooit. Binnenkort moet ik wéér een andere baan zoeken.”

Terwijl hij het bericht een tweede keer las, steeg het volume van de treiterende stem in zijn hoofd.

“Wat toevallig”, klonk het. “Het lijkt wel een complot. Hondius heeft die baan aanvaard om jou nog een keer dwars te kunnen zitten. Daar zit hij zich nu al op te verheugen. Hij moet je hebben, Maas. Hij moet je hébben.”

“Het lijkt wel of ik zwanger ben.” Daarmee begon het, half november, de maand die voorgoed de hoop op terugkeer van de zomerzon laat vervliegen. Het was al een paar dagen zwaar bewolkt en winderig weer, maar het regende niet en de temperatuur was niet buitenissig hoog of laag, voor de tijd van het jaar. Ze zaten tegenover elkaar aan de eetkamertafel en dronken koffie. Bertha's

vlakke hand draaide cirkels op haar platte buik. Met de klok mee.

“Zwanger?” reageerde hij geschrokken. “Van wanneer dan. Zo vaak vrijen we niet meer. Bijna nooit eigenlijk.”

Haar ogen verscheurden hem. “Die avond bij Klaaske en Beer. We hadden het naar ons zin, en eigenlijk had ik te veel gedronken.”

“Dat zou wel heel toevallig zijn”, leek Maas, “maar ik vind het wel leuk. Jij toch ook?”

“Natuurlijk! Jij vindt het leuk, maar denk je wel eens aan mij? Weer dat zorgen, weer achter de kinderwagen, weer naar de peuterklas, ik wil ook wel eens aan mijn eigen leven beginnen!”

“Ze wil best een kind, Maas”, klonk het vals in zijn hoofd, “maar niet van jou. Ze haat je. Ze is helemaal op je uitgekeken en wees eerlijk: je bent niet echt een aantrekkelijke partij voor haar. Misschien wel voor niemand. Je bent mager, niet bijzonder knap en zeker niet de stoere vent die vrouwen zoeken. Geen Don Juan en geen beschermer. Je bent een onzekere slome duikelaar die het maatschappelijk niet ver heeft geschopt en het nooit meer ver zal schoppen. Wat moet een vrouw dan met je aan? Ze wil best nog wel een kind, maar dan van een echte vent.”

“Het is toch welkom?” Maas keek Bertha hulpeloos aan. Ze zat met een verbeterd gezicht tegenover hem en beet op haar lip. De woede stond in haar ogen. Twee keer had ze een kind van hem moeten baren en ze wilde niet meer. Ze wilde zich ontplooiën als vrouw. Op schilderles, tijd hebben om haar Libelle te lezen. Ze zou vanavond tot God bidden en vragen of het alstublieft niet waar mocht zijn. Geen kind! Geen kind! Niet van hem, niet van hem, niet nu ik boven de dertig ben en mezelf kan gaan ontwikkelen.” Ze was radeloos, maar haar hormoonhuishouding sprak duidelijke taal. Na twee zwangerschappen herkende ze de verschijnselen maar al te goed: de ochtendlijke onpasselijkheid, het gebrek aan eetlust en aan de andere kant de onstuitbare behoefte aan snoep en etenswaren waar ze anders niet naar taalde.

“Ik ga het laten weghalen”, sprak ze uiteindelijk, gedecideerd. “Ik had nooit gedacht dat ik zoiets zou willen, maar ik moet er niet

aan denken om nog een kind te krijgen.” Met betraande ogen keek ze hem aan. “Snap je dat? Ik réd het niet.”

“Hoezo: réd het niet” reageerde hij getergd. “Je kon het twee keer aan en je bent bang voor een derde keer? Sorry, maar dat snap ik niet.”

“Dat is dan jammer”, vond ze, “maar ik ben vastbesloten. Ik maak een afspraak met de kliniek en ik laat het weghalen.”

“Als je maar weet dat ik het daar niet mee eens ben.”

“Jammer Maas, maar ik kies voor mezelf. Het is mijn lijf en mijn leven. Ik heb er recht op om voor mezelf te kiezen.”

“Dus het is alleen jouw kind? Ik heb er niets mee te maken?” Maas verhief zijn stem, zoals hij zelden deed. “Ik ben er tegen! Hoor je me?”

Maar in zijn hoofd klonk een holle lach. “Hij is er tégen, ha ha ha. Volgende week in de kliniek, Maas. Volgende week in de kliniek. Ha ha ha.”

De rit naar de abortuskliniek was kil. De straten waren nat en de temperatuur kwam nauwelijks boven het vriespunt uit. De stemming in de auto was vijandig.

“Wacht meneer even hier?”

“Als ik nou eens ‘nee’ zeg”, dacht hij opstandig. Hij had een hekel aan in vragende zin gestelde opdrachten of aan beleefdheidsfrases als ‘dan mag u daar even plaatsnemen’.

“Natuurlijk mag dat”, had Maas vaak gedacht, “maar je bedoelt te zeggen ‘dáár moet je zitten’. Zeg dat dan ook.”

Zijn hersenen maalden. Wat nu ging gebeuren was nieuw voor hem. Het beangstigde hem en hij had twijfels. Het was Bertha's wens om de ongeboren vrucht te laten weghalen, maar Maas wilde het kind geboren laten worden.

“Wat jij wilt, doet er niet zo veel toe hè?” Weer die stem in zijn hoofd. Hij hoorde haar steeds vaker.

Met tegenzin zette hij zich op een harde plastic stoel in de wachtkamer. Tegenover hem was een negroïde man verdiept in een tijdschrift. De vrouw naast hem had haar hoofd gebogen en huilde zacht. Bertha was meegenomen door een vrouw in een witte jas.

Hij wist niet eens of ze dokter of verpleegster was, realiseerde hij zich. Op de tafel naast zijn stoel lag een stapel veel doorgebladerde tijdschriften. Uit sommige waren stukken gescheurd. "Autoblik", zag hij verrast. "Dat dat nog bestáát!" Het blad was een jaar en twee maanden oud, ontdekte hij. Hij zocht in het colofon naar bekende namen, maar trof er niet één. Jalte Huckriede was waarschijnlijk dood, vermoedde hij. Doodgedronken of doodgerookt.

De tijd verstreek traag en Maas' gedachten gingen terug naar de periode waarin hij Bertha had ontmoet.

"Je hebt wat dingen over het hoofd gezien hè?" zeurde het in zijn oor. "Je had wat meer naar de signalen moeten luisteren."

"Wat bedoel je?" vroeg Maas zich af. Hij schrok van zijn eigen gedachten: hij ging een dialoog aan met zichzelf.

"Wat ik bedoel? Nogal logisch. Er waren nogal wat signalen waaruit je had kunnen afleiden dat ze niet zo veel om je geeft en je gebruikt heeft om haar doel te bereiken. Je bent een instrument in haar handen. En een willig instrument, Maas, want je doet niet anders dan het andere mensen naar de zin maken. Hoe lang ga je daar nog mee door?"

De stem werd ruw de mond gesnoerd: de deur ging open. Bertha en de witte jas kwamen pratend naar buiten.

"Het beste is dat u het accepteert", was het eerste dat hij opving. "Soms is het leven niet te sturen. Ik wens u toe dat u en uw man ervan gaan genieten. Prettige dag nog."

Ze was in tranen, zag hij.

"Hoe was het?"

Hij was opgestaan en liep bezorgd naar haar toe.

"Te laat!" antwoordde ze bits. "Je hebt je zin. Het is te ver om weg te laten halen."

"Vervelend voor je", reageerde hij, te weinig invoelend.

"Vervelend? Vervelend!?" Een gifslang kijkt zijn prooi zo aan in de milliseconden voor hij toeslaat. "Het is een ramp, Maas. Een ramp. Maar jij mag het leuk vinden, hoor. Ik draag het wel, negen maanden lang. Ik word wel weer misselijk, ik word wel rond als een ton, ik ga er wel uit als het 's nachts ligt te huilen en ik verschoon straks de poepluiers. Jij mag ervan genieten."

Buiten blies de koude najaarswind haar tranen vriesdroog. Met een strak gezicht opende ze het portier van de auto en ging zo hard mogelijk op de stoel zitten. En nog een keer. Ze voelde een amalgaam van boosheid, angst en verdriet. Het ergste wat haar kon overkomen, was werkelijkheid geworden. Nog een kind van hem. Weer die afzichtelijke buik die zou groeien en nooit meer zou krimpen, weer die bevalling, weer nachten wakker liggen, weer naar de kleuterschool, weer alles wat ze twee keer eerder bijna met walging had doorstaan. En dat alles omdat ze hem in haar dronken bui niet van zich had afgeschopt. De tranen stonden nu in haar ogen. Bewust stuitte ze een paar keer hard op de passagiersstoel. Misschien raakte de vrucht zo wel los, hoopte ze, en even moest ze door de tranen heen lachen om haar gedrag. Zus Klaaske was nooit zwanger geworden, schoot het door haar heen, en had daar veel verdriet van. En zij probeerde uit alle macht het jonge leven in haar buik te smoren. Moest ze zich niet schamen?

Maas bekeek het tafereel met verbazing en voelde zich beurtelings schuldig en woedend. "Misschien zit er een draadje bij haar los", schoot het door hem heen. "Misschien is ze echt gek geworden."

"Zou dat kunnen, Emile?"

"Emile? Waarom noem je me Emile?"

"Geen idee. Zo heet je toch? Ik vind het wel een naam die bij je past."

"Waarom noem je me niet Jack? Of John? Of Steve? Dat zijn stoere namen. Een naam is belangrijk voor iemands ontwikkeling. Een John mislukt nooit, een Maas wel. Ouders belasten hun kinderen met verkeerde namen. Ieder kind zou het recht moeten hebben van naam te veranderen."

"Tegen wie sta je nou te praten?" Bertha had het portierraam opengedraaid en riep hem geprikkeld tot de orde. "Je lijkt wel een ouwe seniele vent!"

"Ik kletste wat in mezelf", schrok Maas. "Mag ik?"

"Je doet de laatste tijd vreemd", vond ze. "Stap in, ik wil naar huis."

In de zomer werd het kind geboren. Een zoon. Maas gaf hem een stoere naam, Bertha vond het goed. De komst van John Jack veranderde niet veel aan hun leven. Maas was blij met de jongen. Na twee dochters had hij een zoon. Hij zou hem opvoeden, leren voetballen, meenemen op kampeervakanties en hem normen en waarden bijbrengen. Bertha bleef het kind afwijzen en voelde zich daarover schuldig. Ze zocht bezigheden buitenshuis. “Om mezelf te vinden”, legde ze Maas en zichzelf uit. Ze schreef zich in voor schilderles. Een avond per week fietste ze naar het buurtcentrum, waar een bebaarde kunstenaar op sandalen zijn talentloze leerlingen trakteerde op een paar uur begrip en illusie. De schilderkunst werd ze niet machtig, maar ze voelde zich er vrij en gewaardeerd. “Ik kan er mezelf zijn”, vertrouwde ze haar vriendinnen toe. Mooier nog waren de avonden bij spiritueel gezelschap De Tempel van Rosenkreutz. “We praten er over de kosmos, over innerlijke kracht en liefde delen”, had ze geantwoord toen Maas vroeg wat ze er elke donderdagavond ging doen.

“Is dat niet een beetje zweverig?” had hij zijn argwaan niet onder stoelen of banken gestoken, maar ze vond van niet. “Het is juist erg *down to earth*. We blijven dicht bij onszelf”, had ze hem verzekerd.

Maas dacht er het zijne van. Hij merkte in elk geval weinig van het delen van liefde. Het viel hem op dat Bertha steeds vaker in gedachten was en hem weinig aandacht schonk. Als hij daarover klaagde, werd hij overladen met verwijten. “Je gunt me niks hè?” zei ze bijvoorbeeld toen Maas haar had gevraagd waarom ze uren in de keuken had zitten lezen. “Ik gun je alles”, had hij gezegd, “maar je hebt niet eens gemerkt dat ik de kinderen naar bed heb gebracht.”

“Nou en?” had ze vijandig gereageerd, “moet ik dan altijd voor je klaarstaan? Ben ik dan alleen maar moeder en vrouw?”

Hij had haar uitval onredelijk gevonden, maar was de confrontatie uit de weg gegaan. “Het zal er wel bij horen”, had hij gedacht, “een vroege midlifecrisis of de overgang.” En hij had haar met rust gelaten.

De winter was voorbij, de atmosfeer was anders, beloftevol. De lente meldde zich met blij huppelpassen. Het Zeeuwse land geurde naar ontbottend groen, koeienmest en nieuwe kansen. Het leven stond aan de streep voor een herstart. Als er een God bestond was dit zijn boodschap: tot nu toe was het leven hard en onrechtvaardig en je maakte fouten. Maar we beginnen opnieuw. Alsof er nooit iets is gebeurd. Veeg je tranen weg, het was een nare droom. Je bent weer kind. En deze keer wordt het beter. Dunne grijze wolkenlierten hielden de zon verborgen, maar als de lucht openbrak zou de temperatuur snel oplopen. In zijn zandkleurige overall stapte pa Regtop tevreden door de tuin rond zijn woning en bezag de aangeharkte aarde en de teruggesnoeide vlinderstruik. In zijn linkerhand hield hij een bos futloze stengels, zijn rechterhand omklemde een kleine hark.

“Zo”, stapte hij de keukendeur binnen, “de tuin is klaar. De zomer kan beginnen.”

“Mooi. Laat haar maar komen”, reageerde zijn vrouw, aangeemoedigd door zijn goede luim. Ze was er blij om: Regtop was vaak humeurig sinds hij met pensioen was gegaan.

“Het net om de morellenboom kan nog even wachten, mama”, keek hij door het keukenraam. “Er zitten nog geen vruchten aan, dus de vogels blijven weg. Ik heb er bovendien hulp bij nodig. Misschien kunnen Beer en Klaaske helpen. Komen ze binnenkort?”

“Je hebt hard gewerkt, ik zie het aan je. Ga even zitten voor een kopf koffie”, gebood ma Regtop, zonder antwoord te geven op zijn vraag.

“Een kop koffie. Ja, dat is lekker.”

De hangklok in de woonkamer sloeg elf keer en Regtop schopte zijn rubberlaarzen uit in de aanpalende garage. Op zijn sokken liep hij via de binnendeur, door de keuken naar de kamer en nam plaats aan de hoge tafel. Hij stak een sigaret op en keek voldaan door de schuifpui naar zijn tuin en het weidse Zeeuwse landschap dat eraan grensde. Hij had de grote glazen deuren met opzet laten aanbrengen, want hij wilde een onbelemmerde blik hebben over de velden achter de bungalow. Op heldere dagen kon hij aan de horizon de witte watertoren zien, de plek waar hij voor

de oorlog al woonde en werkte. Ondanks het drama dat er zich had afgespeeld, had hij vaak last van heimwee. Sinds zijn vertrek uit de woning voelde hij zich nutteloos.

“Misschien gaat het regenen, het wordt toch donkerder”, sprak hij, om zijn gedachten te verdrijven.

Afwezig pakte hij een sinaasappel uit de schaal op tafel. “Ik ben benieuwd wanneer de lente echt doorbreekt.”

“Hopelijk krijgen we weer eens een mooie zomer. Dat zal tijd worden”, deed vrouw Regtop haar deel van de vrijblijvende conversatie.

“Ja, vorig jaar was niet best. Is de post al geweest?”

“Dat weet ik niet, daar kijk jij altijd naar.”

Ze zette twee koppen koffie op een dienblad en kwam tegenover hem aan tafel zitten. “Moet je geen mesje hebben voor die sinaasappel?” Op onverwachte momenten speelde haar Duitse tongval op.

“Nee, het gaat wel met mijn nagels. De schil zit er niet strak omheen.”

“Maar er zit allemaal aarde onder je nagels. Dat is toch schijmerig!”

“Wat maakt het uit, het is gezonde tuinaarde. De wormen worden er groot van.” Zijn blik verdween weer naar buiten. Zijn vingers schilden autonoom het fruit. Zijn verweerde hand scheurde een part los en stopte het in zijn mond.

“Gaat het wel goed? Je ziet wat bleek. Ik zou vanmiddag wat rust nemen.”

“We zijn mensen van de dag, mama. Als ik een ogenblik geze-
ten heb, gaat het wel weer.”

Het waren zijn laatste woorden. Zijn ogen draaiden weg. Geluidloos gleed hij van zijn stoel. Ruisend raakte zijn lichaam de vloer. Zijn hoofd volgde, ongeremd, met een droge bonk. Zijn stoel viel om en kwam trillend tot stilstand tegen de kleine boekenkast. De geschilde sinaasappel rolde weg, tot onder de bank. Regtop bewoog twee keer kort, schokkerig en bleef roerloos liggen. De grens tussen leven en dood is flinterdun, zelfs in de lente.

“Mensch! Papa! Wat doe je!? Wat gebeurt er!?” Vrouw Reg-

top had haar stoel weggeduwd en snelde naar het bewegingsloze lichaam op de grond. "Papa! Hoor je me!?"

Ze legde haar hoofd op zijn borst en probeerde een hartslag te vinden. Ze pakte zijn pols en schudde hem heen en weer. Haar ogen waren groot van schrik en paniek. Met stramme spieren richtte ze zich op en beende naar de telefoon. "Hallo. Frau Regtop hier. Ist dokter in huis? Hij moet sofort komen. Papa... ik... ik... ik vrees me dat hij sterben gaat, Schnell!"

Binnen drie minuten was dokter Wilhelmus ter plekke. "Goed dat u meteen gebeld hebt, het ziet er ernstig uit", diagnosticeerde hij bezorgd bij het aanzien van het roerloze lichaam op de vloer. "Wanneer is het gebeurd?"

"Tien minuten geleden dokter. Langer niet."

Wilhelmus tilde het rechter ooglid van Regtop op, voelde zijn pols en keek vrouw Regtop veelbetekenend aan. "Het hart, vrees ik", sprak hij. "Het was zo'n sterke man. Ik dacht dat hij negentig zou worden."

"Hij wordt volgende maand zesenzeventig."

"Heeft hij in de tuin gewerkt?"

"De hele ochtend, dokter. De tuin was zijn lust en zijn leven. Hij was juist klaar voor de zomer."

"Wrang hoor", volgde zijn blik de strakke vorens in de donkere aarde, "je tuin zomerklaar maken en zelf de zomer niet halen." Hij was even mens, geen arts op werkbezoek.

"Maar vader Regtop was een godvruchtig mens", hernam hij zich professioneel. "Hij zit waarschijnlijk al in het hemels paradijs. Gaat het met u?"

"Och ja, dokter, het zal wel moeten. Maar ik sta te rillen op mijn benen. Wat gaat er allemaal gebeuren?"

"Ik ga eerst de begrafenisondernemer bellen om het lichaam te prepareren. Daarna neem ik even alles met u door. Mag ik de telefoon gebruiken?"

"Zo, de tuin ligt er netjes bij. Helemaal klaar voor de zomer."

Verbaasd keek Maas om. "Regtop? Pa Regtop?" Hij kon zijn ogen niet geloven. Een golf warme vreugde doorspoelde zijn lijf.

“Grote god! Ik dacht dat u dood was! We hebben u begraven.”

“Eindelijk een zonnige dag. Misschien wordt het toch nog een mooie zomer.”

“Wat is er gebeurd? Was u niet dood? Heb ik het gedroomd? Zeg ja!”

“Ik moet niet vergeten om over een maand het net om de morellenboom te spannen, anders plukken de vogels hem weer kaal. Net als vorige zomer.”

Maas werd euforisch. “U ziet er goed uit. Helemaal niet dood.”

“De woning moet ook weer eens geschilderd worden. Mooie klus voor de zomer. Hoewel... misschien láát ik het deze keer eens doen. Ik word er ook niet jonger op. Ik heb de laatste tijd wat last van mijn hart. Ik val steeds van mijn stoel. Mama, is er nog koffie?”

“Waar bent u geweest? Iedereen dacht dat u dood was! Het was mooi weer op uw begrafenis. De eerste warme dag van de lente. We hebben in een lange stoet van de kerk naar de begraafplaats gelopen. In de zon! Waar was u al die tijd? Wie lag er in die kist? Potverdomme! Laat me je aanraken!”

“Heere zegene deze spijze. Dat ze mij en mijn goede vriend Maas moge voeden. Amen.”

“Onvoorstelbaar dat je er weer bent. Ik ben zo opgelucht! Raar om te zeggen, maar ik heb je gemist. Vreemd hè? Mag ik je zeggen? Ik voel opeens dat we vrienden zijn.”

“Zo, eet smakelijk. Wat hangt Beer daar in de sinaasappelboom? Is hij dood? Dan moet je hem wel opruimen, Klaaske. Als hij niet beweegt schrikken de vogels niet van hem.”

“We hebben niks gemeen, maar ik heb altijd een zwak voor u gehad. Uw rechtlijnigheid, uw onverzettelikhed, uw...”

“Prachtig uitzicht hier, vanaf de watertoren. Overal zie je de koolzaadvelden bloeien. Zie je die gele vlekken? Dat zijn ze. Al-lemaal sinaasappelvelden.”

“Fantastisch dat u er weer bent. Ik voel uw aanwezigheid. U hebt me wel laten schrikken. Onvoorstelbaar! Wat een feest! Vanaf nu moeten we vaker contact hebben. Laten we naar het ringsteken in IJzendijke gaan. In Iezendieke! Zeg ik het goed? Of is het

ringrijden? Daar zijn we nooit geweest, maar deze zomer moeten we gaan! Samen!”

“Als je daar je toren zet, staat je dame ongedekt. Kijk zo. Zet maar terug.”

“Vanaf nu komen we elke week. Je moet me nog zo veel vertellen pa. Pa!”

“Is er nog koffie mama? Is er nog koffie? Koffie?”

Maas miste de steile gereformeerde man van het knoestige Zeeuwse land. De man, even ruw als de akkers in de winter, net zo tanig als de wilgen langs de weg van Oostburg naar Groede, had iets met hem gedaan. Toen hij wakker werd overviel hem een zwaar, leeg gevoel. De gordijnen waren nog dicht, maar Bertha was beneden, in de huiskamer. Hij ving gefilterde flarden muziek op uit de woonkamer en er drong een onbestemde geur zijn slaapkamer binnen. Hij rook koffie, maar ook iets anders.

Slaperig stapte hij uit bed.

“Bertha? Bertha! Brandt er iets aan?” riep hij door de geopen- de slaapkamerdeur.

“Leuk zeg”, hoorde hij antwoorden in de diepte. “Ik heb koffie voor je. En ik brand een wierookstokje. Mag ik!”

“Gadverdamme, wat een pestlucht. Straks stinkt het hele huis ernaar.”

“Ja hoor! Ik doe het wel uit. Fijn dat je me mezelf laat zijn.”

Hij liet zijn hoofd vallen, als een marionet waarvan het touwtje wordt doorgeknipt, en keek moedeloos naar de grond. Zijn rechterhand omklemde de kruk van de slaapkamerdeur. Zou hij iets zeggen? Hij overwoog het kort. Nee, dat kon hij beter niet doen, bedacht hij. Hij blies zijn wangen bol en stapte, de lucht in pufjes uitblazend, de badkamer in. Het was weer zo'n dag. Er was iets met haar. En het werd steeds erger. De Bertha die hij had leren kennen in de woongemeenschap, bestond al lang niet meer. Ze was een lichtgeraakte, humeurige vrouw geworden die hij niet meer begreep.

“Hier is je koffie. Hij is bijna koud, maar dat ligt niet aan mij. Toen ik je riep was hij warm.”

“Dank je.”

“Ik ga vanmiddag naar de tempel.”

“De tempel?”

“De Tempel van Rosenkreutz, ja. Weet je nog? Laat me nou maar, ik vind het daar prettig.”

“Wat vind je daar prettig?”

“Dat ze me accepteren zoals ik ben. En me waarderen om wie ik ben.”

“Dat doe ik ook.”

“Dat doe je niet. Je corrigeert me steeds, je vindt me dom.”

“Ik corrigeer je om je te helpen.”

“Zodat ik je niet verschut zet.”

“Vóór schut.”

“Zie je nou wat je doet!?”

“Ik help je! Er is toch niets mis met iemand helpen? Zeker niet als het je partner is?”

“Je helpt me niet voor mezelf, je helpt me omdat ik je verschut, vóór schút, zet als er anderen bij zijn. Je schaamt je voor me.”

“Hoe kom je dáár nou weer bij!?”

“Het is daar fijn, vredig. En ik word gerespecteerd. Vorige week begroette Christian ons heel warm. Iedereen van harte welkom, zei hij. Fijn dat jullie er zijn, of je met de auto bent gekomen of met de fiets, het is fijn dat jullie er zijn en jullie zijn allemaal welkom. En ik was met de fiets.”

“En daar word je warm van? Het lijkt me een geweldige slijmerd. Pas maar op.”

“Pas maar op? Wat bedoel je?”

“Je weet best wat ik bedoel. Zulke mannen vertrouw ik niet.”

“Weet je wat jouw probleem is: je vertrouwt niemand. Maar wat ik doe, gaat je niets aan. Het is mijn leven, ik doe ermee wat ik wil.”

Ze ruzieden verder, ieder op een eigen, afgeschermd golfleegte, niet bereikbaar voor de ander. Er rolden knikkers door de kamer. Hij zag haar sproeten en vette rode haar en voelde een klodder speeksel langs zijn overhemd omlaag glijden. “Ha ha ha, kleine schijterd!” klonk het ergens.

Ik weet niet hoe laat ik thuis ben”, beëindigde ze de stekelige conversatie. “Ga maar vast naar bed als het laat wordt.”

“Naar bed? Hoe lang ben je dan van plan om daar te blijven? Kun je daar ook eten?” vroeg hij vertwijfeld.

“Eten is niet belangrijk. In de vriezer liggen drie pizza’s, die kun je met de kinderen eten. Ik red me wel.”

De buitendeur viel met een zware dreun in het slot. “Ik vind het maar raar, Emile”, mompelde hij gedachteloos voor zich uit. “Raar?” hoorde hij. “Het deugt van geen kant. Vraag je je niet af wat daar gebeurt? Lees je geen kranten? Mensen worden daar gehersenspoeld. Die Christian heeft vast romantische onderonsjes met al die vrouwen. Ik heb het je steeds gezegd, Maas: ze mot je niet meer, ze zoekt het bij een ander. En jij laat het gewoon gebeuren.”

“Het kan zo niet langer, Emile. We hebben elkaar al drie maanden niet meer aangeraakt. Dat is toch niet normaal? Ik houd dit niet vol.”

“Maas! Je maakt me wakker. Begin je eindelijk eens voor jezelf op te komen?”

“Ik weet het niet Emile. Het zit me gewoon niet lekker. Ze is tegenwoordig drie van de vijf avonden op pad. Steeds naar die tempel. Dat is toch niet normaal?”

“Dat is het zeker niet, Maas. Zeker niet. Maar ze ziet er wel gelukkig uit.”

“Vind je? Ik let daar nooit zo op.”

“Heel gelukkig. Bijna sereen.”

“Wat moet ik daaruit afleiden?”

“Dat ze heel gelukkig is, Maas. Zonder jou.”

“Mooi is dat! Waar heb ik dat aan verdiend?”

“Het gaat in het leven niet om verdienen, Maas. Je wordt niet gelukkig als je je best doet. Parels voor de zwijnen, Maas, parels voor de zwijnen. Kies maar eens voor jezelf. Pak je eigen geluk. Geluk is een keuze.”

“Wijze woorden, Emile”, reageerde hij geprikkeld, “ik zal er een wandtegel van laten maken. Of beter nog: ik zal ze als suggestie naar de Bond zonder naam sturen.”

Daar stond hij. Met schuldgevoelens voor de etalage van een etablissement waar erotische pikanterieën waren uitgestald. Hij werd er onrustig van en aarzelde. Hij was er langsgelopen en overwoog de winkel binnen te stappen. Maar hij durfde niet. “Het is toch eigenlijk schandalig dat ik hier als volwassen, getrouwde man sta”, mompelde hij in zichzelf.

“Het is inderdaad schandalig Maas”, hoorde hij. “Dit was niet de afspraak. Jij bent jouw deel van de overeenkomst nagekomen, maar de wederpartij niet. Ik zou maar eens voor jezelf kiezen. Voor jezelf.”

“Dan weet ik het nóg niet”, sputterde Maas tegen. “Ik weet niet wat ik wil: moet ik mijn lage lusten volgen of moet ik boven mezelf uitstijgen en de verleiding weerstaan?”

“Dat is aan jou, Maas, aan jou”, hoorde hij, “maar je fopt jezelf al je hele leven met dat argument.”

“Welk argument?”

“Dat je elke verleiding moet weerstaan. Dat je altijd rekening moet houden met anderen. Je bent strenger voor jezelf dan voor anderen. Je bent ook maar een mens, Maas. Wees eens aardig voor jezelf.”

“Aan jou heb ik niks, Emile”, mokte hij binnensmonds. “Ik wil mezelf in de spiegel kunnen aankijken en trots zijn op wie ik zie.”

“Trots!? Ha! Die is mooi! Je bent nog nooit trots op jezelf geweest Maas. Nog nooit. Laat me niet lachen!”

Laat me niet lachen, galmde het na in zijn hoofd. Laat me niet lachen. Toch hoorde hij de schelle, naargeestige lach die hij inmiddels herkende. Een doordringende, nare lach die zijn trommelvliezen liet vibreren. “Ik ga naar huis Emile”, besloot hij. “Ik heb hier niets te zoeken. Ik zou mijn kinderen niet meer in de ogen kunnen kijken, ik zou me vies voelen, ik zou...”

“...hebben toegegeven aan je eigen verlangens”, vulde Emile aan. “En dat zou een te grote stap zijn geweest, Maas. Toegeven aan je eigen verlangens. Dat ben je niet gewend, dat kun je niet. Want je vindt jezelf dat niet waard.”

Peinzend stapte hij in zijn auto en reed naar huis. Ze zou er niet zijn, wist hij. Het was weer tempelavond. Zou hij gaan posten

tegenover het gebouw? Zodat hij kon zien hoe ze naar buiten kwam? Misschien zelfs een blik naar binnen kunnen werpen? Een beetje sfeer proeven, zodat hij begreep wat er gebeurde in de tempel. En wat er niet gebeurde. Misschien was het allemaal wel heel onschuldig. Hij besloot er langs te rijden, maar halverwege keerde hij om. Wat deed hij raar, wat verwachtte hij te zien? Nee, hij kon beter naar huis gaan, naar de kinderen. Nog even met ze praten en dan wachten tot Bertha thuiskwam. Dan kon ze nog even vertellen hoe fijn het was geweest. Of dat ze er opeens genoeg van had en niet meer zou gaan. Dat zou mooi zijn. Hij zette de autoradio harder.

“Hé, ben je daar! Je bent laat.”

“Ja, we hebben nog even nagepraat.”

“Nagepraat? Wie?”

“Christian en ik. Hij vroeg me of ik vrijwilligerswerk in de tempel wil gaan doen. Voorbereiden van de avonden en zo.”

“Voorbereiden van de avonden? Wat houdt dat in?”

“Gewoon. Alles klaarzetten, stukken lezen en... Nou ja, gewoon voorbereiden.”

“Eigenaardig.”

“Wát nou eigenaardig? Het is mijn leven hoor, en ik voel me er fijn bij.”

“En hoe ik me erbij voel doet er niet toe?”

“Eigenlijk niet, nee.”

“Ik vind het allemaal nogal zweverig en een beetje klef. Het lijkt wel of je er helemaal in opgaat. Je ziet mij nauwelijks staan en de kinderen geef je ook weinig aandacht. Je bent alleen met jezelf bezig. En met die Christian.”

“Die Christian? En mág ik? Gun je me dat niet? Ik heb mijn hele leven voor iedereen klaargestaan, ik heb kanker gehad en nou wil ik aan mezelf werken. Nu ben ik eens aan de beurt. Maar kennelijk mag dat niet. En Christian heeft er niks mee te maken. Dat is een vriend. Meer niet.”

“Ik vind het een beetje geheimzinnige club, Bertha.”

“Bertha? O ja: zo heet ik niet meer. Ik heb mijn naam veranderd.”

“Je naam veranderd?”

“Bertha is mijn oude naam. Uit mijn vorige leven. Christian vindt dat ik opnieuw geboren moet worden, zodat ik een nieuw leven kan beginnen.”

“Met een nieuwe naam.”

“Ja. Bellona.”

“Bellona?”

“Het interesseert me niet of je hem mooi vindt”, viel ze uit, “voortaan heet ik Bellona.”

“Iedereen in de tempel noemt je Bellona?”

“De kinderen ook. Ik heb het er met ze over gehad. Ze vinden het leuk voor me. Als jij me Bertha noemt, luister ik niet.”

“Waar ben je in godsnaam mee bezig, Bertha. En waarom betrek je de kinderen erin? Een nieuw leven, een nieuwe naam en wat ik ervan vind doet er allemaal niet meer toe.”

“Nee.”

“Nee?”

“Nee.”

“Ben je verliefd op een ander? Op die Christian?”

“Liefde heeft er niets mee te maken, Maas. Met dit soort vragen bewijs je alleen maar dat je er niets van snapt.”

“Probeer het me dan uit te leggen. Ik ben je man!”

“Ik denk niet dat je het snapt. Als je er niet voor openstaat, komt het niet bij je binnen.”

“Je praat in raadselen. Wát komt er niet bij me binnen?”

“Dat kan ik je dus niet uitleggen.”

“Bertha, ik ga je echt geen Bellona noemen. Je bent niet in orde. Ik maak me zorgen.”

“Je hoeft je over mij geen zorgen te maken, Maas. Jij bent degene die zich zorgen moet maken om jezelf. Ga jij maar eens naar een therapeut. Ik ben mezelf aan het vinden en daar ben ik blij om. Ga jij maar verder met je leven, maar gun mij mijn eigen leven.”

“Zeg je nu dat je eigenlijk wilt scheiden?”

“Dat weet ik nog niet.”

“Je zegt geen nee.”

“Dat klopt.”

“Dus je wilt scheiden.”

“Dat weet ik nog niet.”

“Wanneer weet je dat wél?”

“Dat zal de tijd leren.”

“Dat kan toch niet, Bertha. Je kan mij toch niet aan een touwtje boven een afgrond hangen en aan het eind van elke dag beslissen of je me laat vallen of niet? Want zo voelt het.”

“Dat is jouw stukje.”

“Mijn wat?”

“Je hoort me wel. Ik ben niet je moeder. Je zult zelf je weg moeten vinden.”

“Mijn moeder? Waar heb je het in godsnaam over! Je bent gestoord, weet je dat? Gestóórd!”

“Ik voel dat we langs mama moeten gaan. Er ís iets.”

Het was september, zaterdag en herfst. De wind joelde door de kieren van het huis en regenvlagen striemden de ramen.

“Waarom in ’s hemelsnaam?” protesteerde Maas. “Het is twaalf uur. Als we nu vertrekken zijn we er niet voor drieën. We blijven een uurtje en rijden drie uur terug, door de wind en de regen. Wat hebben we daaraan? Je kan toch bellen?”

“Als ik nou voel dat er iets mis is?” verhief Bertha haar stem. “Ik wil naar mijn moeder! Ik wil haar zien.”

“Wát een onzin”, schreeuwde Maas terug. “Omdat jij iets voelt, moeten wij zes uur in de auto zitten. En als er niks aan de hand blijkt te zijn?”

“Er is wél iets aan de hand”, krijste ze. “Ik weet het zeker.”

“Wát een ónzin”, strubbelde Maas tegen. Maar ze reden naar Vlissingen, naar de haven van de veerpont en naar Groede.

“Zo, wat een verrassing”, begroette moeder Regtop haar dochter en Maas. “Wat kommen jullie zomaar voorbij?”

“Even kijken of het goed gaat”, reageerde Bertha triomfantelijk. “Maas wilde niet, maar ik móest je gezicht even zien. Red je het een beetje?”

“Och kind, het ist zwaar, zo zonder papa, maar het moet maar.”

Ma Regtop zorgde ervoor de noodzakelijke tragedie en berusting in haar woorden te leggen.

“Zal ik even koffie voor je zetten?” liep Bertha behulpzaam naar de keuken.

“Ik dacht dat jij voelde dat er iets mis was?” volgde Maas haar getergd naar de keuken. “Het valt nogal mee, vind je ook niet?”

“Ik heb niet gezegd dat er iets mis was”, haalde Bertha vals uit. “Ik heb alleen gezegd dat ik even met eigen ogen wilde zien of alles in orde was. Je moet me geen woorden in de mond leggen.”

“Ze liegt hè?” wrong Emile zich in het gesprek. “Ze liegt, want ze kan niets toegeven. Dan stort haar wereld in. Het is een bang, onzeker meisje, dat zich vastklampt aan haar zelfbedachte zekerheden. Prik er eens doorheen, Maas, prik er eens doorheen.”

Maar Maas zweeg. Bij de grote schuifpui, die uitzicht bood op de verwaarloosde tuin, gingen zijn gedachten terug naar pa Regtop. Hier, op deze plek, in dit huis, was zijn gemis haast tastbaar. Hij zag zichzelf tegenover de steile protestant aan het schaakbord zitten en herinnerde zich zijn verbetering als hij een partij dreigde te verliezen. Misschien was daar, op dat moment hun wederzijds respect ontstaan. Maas durfde het bord niet op te pakken. Omdat hij tranen voelde opkomen, liep hij weg van de plek en nam plaats op de driezitsbank.

“Zo Maas”, kwam ma Regtop met koffie de kamer binnen, “dus jij had geen zin om je oude schoonmoeder op te zoeken? Ist doch maar een klein stukje?”

Maas meed de blikken van Bertha en antwoordde sarcastisch: “Het is maar zes uur in de auto zitten, dus het valt inderdaad wel mee. Maar Bertha voelde dat er iets met u aan de hand was, dus ik heb er graag mee ingestemd. Ze voelt tegenwoordig dingen aan, van afstand. Maar zo te zien gaat het uitstekend met u.”

“Niet liegen Maas”, was Bertha haar moeder voor, “ik heb helemaal niet gezegd dat ik dacht dat er iets mis was. Ik wilde gewoon even op bezoek.”

“Leugentje”, zong Emile in Maas’ oor, “valt het je op?”

“Ik vind het in elk geval fijn dat jullie mal even voorbij gekomen zijn. Sinds papa tot ist, is het hier maar stil.”

“Ik heet trouwens Bellona”, ging Bertha verder. “Dat heb ik afgesproken met mijn leermeester in de tempel.”

“Bellona?” keek moeder haar verrast aan. “Mooie naam, maar wat was er mis met Bertha?”

“Bertha is uit mijn vorige leven. Ik voel me herboren en daar hoort een nieuwe naam bij. Logisch toch?”

“Dat weet ik niet hoor”, wimpelde ma Regtop het thema af. “Je vader en Ich hebben je destijds Bertha genoemd. Naar mijn tante.”

“Welke tante?”

“Wélke tante!” schamperde Maas. Zo’n kans om zijn intellectuele superioriteit te tonen liet hij niet onbenut.

“Tante Bertha selbstverständlich. Ze woonde in Wuppertal. Schat van een vrouw.”

“Je hebt me nooit over haar verteld”, was Bertha geïnteresseerd. Eigenlijk wilde ze ook reageren op de sneer van Maas, maar ma Regtop eiste haar aandacht op.

“Gibt ook niet viel zu vertellen. Ze ist kurz na de oorlog gestorben. Van verdriet.”

“Verdriet?”

“Um Onkel Joseph. Der ist gefallen in Frankreich.”

Hoe meer ma Regtop over haar familie en vaderland vertelde, hoe meer Duitse woorden er in haar verhaal slopen. “Gibt noch ne Bild in dat Album.”

“Mag ik even kijken?”

“Je gaat je gang maar.”

Voorzichtig bladerde Bertha door de geschiedenis van haar moeder. “Ik heb deze foto’s nooit gezien!”

“Warum solltest Du?”

“Uw geschiedenis is toch ook mijn geschiedenis? En ik wil weten waar je vandaan komt, hoe je leefde.”

“Ist dann ein bischen spät, glaubst Du auch nicht?”

“Ohhh, kijk dan Maas. Mama, is dat een Duitse soldaat?”

“Lass mal kucken. Ja, dat ist Onkel Joseph. Er war Offizier.”

“Dus hij vocht tegen ons”, constateerde Maas neutraal. Ma Regtop keek hem verstoord aan, maar zei niets.

“O, kijk”, zag Bertha, “hij heeft een hakenkruis op zijn kraag. Dat is toch een hakenkruis?”

“Dat is nou een hakenkruis”, bevestigde Maas. “Grappige spelling van het lot. Je vader en moeder moesten vluchten voor beschietingen van de Duitsers en een oom van je moeder vocht aan Duitse kant.”

“Onkel Joseph heeft nooit aan deze kant gevochten”, reageerde ma Regtop geraakt. “Hij ist in Frankreich gesneuveld. In Normandië. En die Canadezen hebben uns beschoten.”

Sprakeloos bladerde Bertha verder door het album. Bij de foto van een klein meisje hield ze stil. “Wie is dit?”

“Dat weet ik niet”, schrok ma Regtop terug. “Dat ben ik vergeten.”

“Vergeten?” verbaasde Bertha zich, “zoiets vergeet je toch niet? Zo’n lief kind?”

“Ze heeft wel wat weg van jou”, vond Maas. “Dezelfde oogopslag. En die krullen.”

“Ben ik het?” Ze keek haar moeder verwachtingsvol aan.

“Natürlich niet. Die is van uit de oorlog.”

“Dus u weet het wel!”

“Ach kind, dat ist alles so lange her. Laten we nog een kop koffie nemen. Maas?”

“Nee, dank u.”

“Ah mama, doe niet zo raar, wie is het?”

Zuchtend stond ze op, pakte de lege kopjes en liep sneller dan gebruikelijk naar de keuken. “Als je het zo nodig wissen wil”, riep ze, “dat is je zusje Katja, drie jaar oud. In de oorlog hebben we haar verloren. Aan longontsteking. Je vader heeft er veel van geweten.”

“Wat vreselijk. Dus ik had nog een zusje.”

Bertha sloeg het album dicht, maar hield haar vingertoppen op de pagina met de foto.

“Goh, gek idee”, heropende ze het album. Ze bekeek het meisjesportret lang en knikte haar hoofd zacht deinend op en neer. “Gek idee, meiske.”

“Maar wat is dat met diese nieuwe naam?” hoorden ze ma Regtop vanuit de keuken zoeken naar een nieuw gespreksthema.

“Een nieuw leven? Was soll das alles?”

“Wat?”

“Die nieuwe naam. Bernona? Wat heisst das?”

”Bellona, mam. Een wedergeboorte. Een nieuw leven, ik ben mezelf aan het ontdekken, aan het ontplooiën en daar hoort een nieuwe naam bij.”

“Kind doch, wat wilt Du doch alles. Als papa nog gelebt hat...”

“Ik begrijp er ook niks van”, zag Maas zijn kans schoon.

“Niemand hoeft me te begrijpen”, riep Bertha terug naar de keuken. Tegen Maas fluisterde ze: “Hou jij je erbuiten! Ik weet wel wat je ervan vindt, maar dat hoeft mijn moeder niet te weten.”

Twee weken later kregen ze het bericht. Ma Regtop was overleden. Waarschijnlijk in haar slaap, want domina De Hullu had haar op bed aangetroffen toen ze niet op de koffie-afspraak verscheen.

Bertha glorieerde. “Zie je nou wel! Zie je nou wel, Maas! Ik wist dat er iets was. Ik vóel dat. Als we toen niet waren langsgedaan, had ik haar niet meer gezien. Dat zou ik je nooit vergeven hebben.”

“Dit was het dan”, stelde Beer prozaïsch vast. Klaaske keek hem met betraande ogen aan en zei niets. Bertha sopte fanatiek het keukenblok. “Het is schoon genoeg hoor”, maande Beer haar te stoppen. “Het huis hoeft niet te blinken.”

De bungalow was verkocht aan een gepensioneerd landbouwer van even buiten het dorp. Vanuit de woonkamer bleef hij uitzicht houden op zijn leven. “Een mooie plek voor mijn laatste jaren”, had hij met gevoel voor dramatiek gezegd toen hij met de makelaar het pand bekeek.

En Bertha had gehuild.

“Al die jaren heeft ze onder zijn juk moeten leven en toen hij dood was kon ze eindelijk eens aan zichzelf denken”, sprak ze met ingehouden woede tot Klaaske. “Een half jaar heeft ze ervan mogen genieten.”

“Beer, neem jij dat schaakbord mee?” vroeg Klaaske haar man. “Jij was de enige die wel eens tegen hem speelde.”

“En steeds verloor”, vulde Beer berustend aan. “Niemand kon hem verslaan.”

“En jij dan?” meende Maas te horen. “En jij dan? Toe, zeg eens iets.”

Maar hij zweeg.

Ma Regtop was bijna naast haar man begraven. Tussen hen in lagen Maria Antoinette Dullaert (1896-1986), Jacobus Henrikus Risseeuw (1906-1986) en Janus de Schepper (1925-1986). De Zeeuwse zomer had drie gereformeerde levens geëist. Gevieren keken ze neer op het zerkloze graf. De wind ruiste rusteloos door de populieren rond het kerkhof.

“Moeilijk voor te stellen hè”, sprak Klaaske, tegen zichzelf.

“Veel te jong”, vond Bertha. Haar blik probeerde de aangeharkte aarde en het eikenhouten deksel van de kist te doorboren om bij haar moeder te zijn.

“Die bloemen kunnen we weggooien”, besliste Klaaske. “Voorlopig komt er niemand naar het graf en ze beginnen al te verwelken.”

“Nee, laat ze nog even liggen”, smeekte Bertha. “Anders is het helemaal zo koud. Zo kil.” Ze veegde met de buitenkant van haar rechterhand over haar wang.

“Gaat het?” informeerde Beer. Maar ze hoorde hem niet.

“Zullen we nog even langs het strand gaan”, stelde Klaaske voor. “Even uitwaaien.”

“Ik loop nog even langs je vader”, reageerde Maas en hij zette de eerste van de vier stappen die de beide graven van elkaar scheidden. “Wat moet je daar nou nog?” gelastte Bertha hem terug, maar Maas plaatste zich theatraal voor de laatste rustplaats van pa Regtop en boog zijn hoofd.

“Moet je hem zien staan”, schamperde Bertha.

Ze keerde zich naar Beer en Klaaske en sprak misprijzend. “Nu is het opeens een goed mens.”

Tegen Maas riep ze: “Die man heeft wel mijn jeugd en het leven van mijn moeder verpest hoor!”

Zuchtend draaide Maas zich naar de anderen. “Zullen we dan maar?”

Geërgerd stuurde hij zijn auto over smalle polderwegen, langs het hertenkamp, dat rond een verzameling Duitse bunkers was opgetrokken, naar de oprit tegenover de camping die uitkwam bij de trappen naar het strand. De weg was leeg en Maas was ontstemd over de schrobbering die ze hem had gegeven op de begraafplaats. Hij had er flink de vaart in. Af en toe raakten de wielen de zanderige berm en lieten kleine wolken opwaaiend stof achter op de weg.

Opeens slaakte ze een doordringende gil.

“Wat is er, Bellona?” schrok Klaaske.

“Voel jij het dan niet?” Bertha keek haar zus met angstigen aan.

“Hier was het. Hier is het gebeurd.”

“Jeminee, wat laat jij me schrikken!” verzuchtte Beer achter in de auto.

“Wat dan?” wilde Klaaske weten.

“Deze plek. Maas, stop eens!”

Van ergernis trapte Maas harder dan noodzakelijk op de rem en parkeerde de auto met twee wielen in het gras aan de kant van de smalle polderweg. Hij keek Bertha vragend aan.

“Achter dat transformatorhuisje! Daar heeft pa ons betast! Ik zie het opeens weer voor me. Ze draaide zich om naar de achterbank.”

“Betast? Ons?” vroeg Klaaske ongelovig. “Was ik er bij?”

“Ja. Alleen wij tweeën. Aan het eind van een mooie zomerdag. We waren nog jong en...”

Ze begon gejaagder te praten: “... we waren naar het strand geweest, en we droegen jurkjes over onze blote lijven, want onze badpakken waren nat geworden en...”

“Hoe kóm je daarbij”, onderbrak Klaaske haar zus. “Ik herinner me daar helemaal niets van! Als zoiets was gebeurd, had ik het heus wel geweten hoor. Wat doe je opeens ráár! Rij maar door Maas.”

“Je hebt het verdrongen”, keek Bertha haar zus boosaardig aan. “Dat is toch logisch? Zoiets is traumatisch. Ik was het ook vergeeten, maar opeens zag ik het weer.”

“Zullen we doorrijden?” suggereerde Beer onderkoeld, “er zijn inmiddels drie wachtenden achter ons.” Hij kneep zijn neus dicht met zijn vingers, zodat zijn stem klonk als die van een ouderwetse radio-omroeper en hij herhaalde: “Drie wachtenden achter ons, drie wachtenden achter ons.”

“Doe niet zo flauw”, viel Klaaske tegen hem uit, “Bellona heeft een nare herinnering.”

“We zijn hier wel honderd keer langsgereden als we naar het strand gingen”, kon Maas zich niet inhouden, “en nooit heb je hier iets gevoeld. Waar komt dat opeens vandaan?”

“Heb je hém weer”, krijste Bertha wrokkig. “Ik weet niet of je het weet, maar sinds ik bij de tempel ben, sta ik helemaal open voor signalen. Er gebeurt een heleboel om ons heen waar jij geen weet van hebt!”

“Trek het je niet aan, Maasman, ik vang ook geen signalen op”, probeerde Beer de stemming draaglijk te houden. “Zullen we toch niet even doorrijden? Er staan inmiddels vijf auto’s achter ons. Vijf wachtenden achter ons.”

“Hou daarmee op Beer!”

Met slippende wielen zette de auto zich in beweging. “Moeten we nog naar het strand? Het wordt koud en het is gaan waaien.” Maas kon zijn irritatie niet verbergen.

“Laten we maar even gaan, Maas my main man”, reageerde Beer. “Misschien zien we nog wat signalen in het zand.”

“Ja hoor, maak me maar belachelijk”, mokte Bertha.

“Hou op!” beval Klaaske.

Ze liepen in twee koppels over het Zeeuws-Vlaamse strand. Klaaske en Bertha voorop, Maas en Beer op groeiende achterstand. De wind was aangewakkerd en blies het fijne zand over de vlakte en geselde hun gezichten. Ze draaiden hun hoofden haaks op hun schouders, zodat het stuifzand niet in hun mond en ogen kwam.

“Wat was dat nou net?” informeerde Klaaske nieuwsgierig. “Werd je niet goed? Begrijpelijk hoor, het is een hectische tijd geweest.”

“Ik ben héél goed”, reageerde Bertha fel. “Ik zie veel meer, ik ruik veel meer en ik voel veel meer dan ik ooit gevoeld heb.”

“Over papa?” polste Klaaske voorzichtig.

“Ook. Over dingen van vroeger.”

“Vervelende dingen.”

“Wees blij dat jij het je niet meer herinnert. Hij heeft van alles met ons gedaan.”

“Van alles?”

“Vunzige dingen. Dingen die een vader niet hoort te doen met zijn dochters. Gadverdamme, als ik er over praat word ik gewoon misselijk. Heb jij dat dan niet?”

“Ik herinner me niet dat ik het ooit heb meegemaakt.”

“Wees maar blij. Het zijn geen leuke dingen om je te herinneren.”

“Wanneer deed papa dat dan? Hij was nooit alleen met ons.”

“Dat dacht je maar. Hij nam ons mee naar het strand.”

“Daar was mama altijd bij. Of een van de anderen.”

“Echt niet. Zeker één keer niet.”

Klaaske zweeg en keek zoekend in de verte, maar ze vond niets in haar geheugen.

“Hoe weet je dat zo zeker?” vroeg ze uiteindelijk. “Ik ben ouder dan jij en ik herinner me helemaal geen gekke dingen.”

“Christian heeft me geleerd om me open te stellen. Er is een wereld voor me opengestaan. Vroeger durfde ik de wereld van mijn jeugd niet te betreden, heeft hij me duidelijk gemaakt. Omdat ik bang was. Bang om te herbeleven wat ik had beleefd. Het is een geweldige man. Jij zou hem ook eens moeten ontmoeten.”

Klaaske keek haar zus lachend aan. “Je bent verliefd, zusje, je bent gewoon verliefd! Pas maar op. Heb je het Maas al verteld?”

“Maas weet niks”, reageerde Bertha kil. “Die snapt er niets van. Ik ben niet verliefd. Ik heb alleen voor het eerst in mijn leven een man ontmoet die me begrijpt en die me nieuwe inzichten bijbrengt. Niks mis mee toch?”

“Praat maar door, zusje, praat maar door. Je bent verliefd”, lachte Klaaske breeduit. “Tot over je oren. Maar pas op wat je weggooit. Je hebt wel drie kinderen.”

De achterstand van Maas en Beer was opgelopen tot dertig meter. Tegen de wind in sjokten ze door het weerbarstige zand. “De dames hebben er flink de pas in”, stelde Beer met dichtgeknepen ogen en lichte irritatie vast. Daarna, verontrust: “Geloof jij iets van dat verhaal over pa?”

“Welnee”, reageerde Maas gedecideerd. “Jij kent hem toch ook? Hij was een harde, rechtlijnige en gelovige man en tot zoiets was hij niet in staat.”

“Verzint ze het dan?” Er klonk ongeloof in zijn stem.

“Ik ben bang van wel, Beer. Ik ben bang van wel. Sinds ze die Christian heeft ontmoet in die mysterieuze tempelgemeenschap, is ze veranderd. Ik weet niet wat er gebeurt, maar iets zegt me dat het niet deugt. Het heeft iets sektarisch. Iets engs. Ze zweeft. Er is nauwelijks meer een normaal gesprek met haar te voeren.”

“Is ze niet gewoon verliefd?” probeerde Beer. “Doen jullie nog wel eens leuke dingen samen?”

“Leuke dingen?” schrok Maas.

“Bioscoop, voorstelling, restaurant, dat soort dingen.”

“O, dat bedoel je. Gaat een beetje moeilijk. Kinderen hè.”

“Die zijn toch oud genoeg?”

“En uitgaan kost ook niet weinig.”

“Naar de film gaan is toch niet duur?”

“Weet je Beer”, hield Maas halt, “ik heb gewoon niet het idee dat ze het wil. Het lijkt soms wel of ik haar kwijt ben. Of ik haar irriteer. De manier waarop ze soms tegen me praat is echt niet normaal. Ik denk dat ze liever een avond bij die Christian zit dan dat ze met mij naar de film gaat. Ik heb haar zelfs gevraagd of ze niet liever van me wil scheiden.”

“Wat was haar antwoord?”

“Dat ze dat nog niet wist. De tijd zou het leren.”

“Jemig man. Slechte zaak. Ik schrik ervan. Ik wist niet dat het zo erg was.”

“Zo erg? Dus je zag wel dat er iets aan de hand was. Ach, laat ook maar. Je ziet nu zelf hoe gestoord ze is.”

“Gestoord? Dat is een zwaar woord. Ze is inderdaad zweverig, maar is ze dat niet altijd een beetje geweest?”

“Het begint nu griezelig te worden, Beer. Ik heb het gevoel alsof ze behekt is door die gestoorde vent.”

“Behekt? Vinden ze elkaar niet gewoon aardig? Dat hoor je wel vaker in die kringen.”

“Aardig? Ze praat nergens anders meer over: Christian dit, Christian dat. Bovendien: als je iemand anders gewoon aardig vindt, dan hoef je je eigen man en je kinderen toch niet te verwaarlozen? We raken elkaar al maanden niet meer aan.”

“Zo gaat het altijd”, reageerde Beer gepijnigd. “In het begin vreten ze je op en als ze je hebben binnengehaald moet je bedelen om een beetje genegenheid.”

“Dit is erger Beer. Ze lijkt van me te gruwen.”

“Wauw. Heftig man. Heftig. Hoe los je dat op?”

“Niet.”

“Niet? Dat is niet goed man, dat is niet goed.”

“Vertel mij wat, maar wat moet ik anders?”

“Ik zou het eigenlijk ook niet weten.”

“Wat bedoelde je eigenlijk met ‘die kringen?’” was Maas nog nieuwsgierig.

“Die kringen?”

“Dat zei je: dat hoor je wel vaker in die kringen.”

“Niks. Gewoon. Kringen waar ze wat losjes met elkaar omgaan.”

Zwijgend liepen ze verder, druk met hun eigen gedachten.

“Weet je...” Ze naderden Bertha en Klaaske, die waren gestopt. “Weet je”, hoorden ze Bertha zeggen, “Klaaske en ik blijven nog een nachtje in de bungalow. Om afscheid te nemen. Hierna krijgen we nooit meer een kans om er te komen. Te voelen hoe het was.”

“Te mijmeren”, voegde Klaaske toe. “Gaan jullie maar samen naar huis.”

“Wat is dát nou weer”, viel Maas heftig uit. “Dat huis is leeg en jullie hebben geen auto hier. Waar ga je slapen? Hoe wou je thuiskomen?”

“Daar heb je meneer de probleemzoeker weer”, reageerde

Bertha narrig. “Laat ons dat lekker zelf uitzoeken! Regel toch niet altijd alles voor me!”

“Kom Maasman”, besloot Beer resoluut, “we laten ze een nachtje met hun herinneringen. Ze hebben heel wat te verwerken na het afgelopen jaar. We brengen ze naar de bungalow en karren op huis aan. Ik begin trek te krijgen in een pilsebiertje.”

“Zullen we hier even....” Beer had trek in bier. Een ‘pilsebiertje’, zei hij. Beer vond dat grappig. Hij zei ‘uitsteekhoudend’ in plaats van ‘uitstekend’ en ‘after shave’ als hij ‘na u’ bedoelde. Als Beer iets was vergeten, verontschuldigde hij zich met een kwinkslag. ‘Ik ben geen geheelonthouder’. En hij schonk een glaasje ‘shampoo’ tijdens de jaarwisseling. ‘Auf wieder schnitzel’, zei hij ook. Zo was Beer. En hij had er de grinnikers mee op zijn hand. Maar zijn verzameling woordgrappen was niet groot. Klaaske kende ze allemaal en ook Maas werd niet meer verrast. Toch lachte hij, want hij wilde Beer niet voor het hoofd stoten.

Voor de deur van de uitnodigende pleisterplaats was voldoende parkeergelegenheid en binnen scheen nietsverhullend neonlicht. Maar Maas reed zonder vaart te minderen door.

“Heb je geen dorst, Maasbach? Straks zijn we thuis zonder gestopt te hebben!” riep hij verontwaardigd uit.

“Nog even verder”, hield Maas zijn blik strak op de weg gericht, alsof het verkeer zijn volle aandacht vroeg.

“Moeten we voor elf uur thuis zijn?” plaagde Beer. “De oppas weet toch dat je later komt?”

“Het is Bertha hè?” bemoeide Emile zich met het gesprek. Hij deed dat steeds vaker en Maas stoorde zich er niet meer aan. Hij begon de inmenging van Emile zelfs te waarderen. Emile zei verstandige dingen. Dingen die hij zelf ook bedacht, maar niet durfde te benoemen.

“Van Bertha moet je direct naar huis”, zeurde Emile. “Rechtstreeks van huis naar werk en van werk naar huis.”

Hij heeft gelijk, realiseerde Maas zich. Bertha is niet thuis en de kinderen zijn in goeie handen.

“Volgende dorp proberen?”

“Ik dacht dat je nóóit zou stoppen”, grijnsde Beer.

Ze namen tegenover elkaar plaats aan een houten tafel in het vrijwel lege dorpscafé. De uitbater sprak op gedempte toon met twee in werkmanskleren gestoken mannen aan de bar. Op de kleurentelevisie in de verre hoek van de ruimte murmelde Simon Carmiggelt verongelijkt zijn wekelijkse column.

“Mogen wij twee bier? Tapjes?”

“Komt eraan heren.”

“Gek idee”, vond Maas, “zo op stap zonder Bertha en de kinderen.”

“Is dat voor het eerst?” verbaasde Beer zich.

“Het is in elk geval lang geleden. We doen eigenlijk alles samen. Hoewel: de laatste tijd is ze vaak weg.”

“En jij zit thuis.”

“Ik zit thuis.”

“Niet goed Manusman, niet goed. Je moet er wel af en toe tussenuit.”

“Er moet wel iemand bij de kinderen blijven.”

“Hoe oud zijn die nu?”

“Eens kijken...”

“Oud genoeg toch om het een avondje zonder pa of ma te red-
den?”

“Eigenlijk wel ja. Maar ik vind het niet erg hoor. Ik ben gek op ze.”

“Het lijkt me verstikkend.”

“Jullie hebben geen kinderen. Dan weet je niet wat het is.”

“Dat is niet voor niets.”

“Wat?”

“Dat wij geen kinderen hebben.”

“Dat ging toch niet? Klaaske...”

“Dat ook. Maar de laatste tijd doen we er ons best niet meer zo voor, als je begrijpt wat ik bedoel.”

“Jezus! Gaat het dan nergens een beetje leuk? Gaan jullie uit elkaar?”

“Ik denk het wel. De spanning is er af.”

“Dat vind ik altijd zo’n gelul: de spanning is er af. En van-

middag vraag je me nog of we wel leuke dingen doen!”

“Hoe heet dat: zelfprojectie of zo? Wij doen ook geen leuke dingen meer. Maar ik ga niet thuis zitten verpieteren.”

“Wat bedoel je?”

“Wat ik zeg.”

“Heb je een ander?”

“Ach. Dat klinkt zo banaal.”

“Waarom zou je het ingewikkelder maken? Wat een gedoe man, wat een gedoe.”

“Kijk”, wees Beer naar een hoek van het tafelblad, “als hier de oerknal was, dan zitten we nu bijvoorbeeld hier. Halverwege de lange zijde van de tafel. Dat is dertien miljard jaar. Ongeveer hè. Tot aan de volgende tafelpunt is het ook dertien miljard jaar. De totale mensheid bestaat nog geen krasje op die tafelrand. En van dat onzichtbare krasje maken wij tweeën een miljoenste deel uit. Of zo. En dan maken we ons druk om futiliteiten als een relatie? Ik wil het in die korte tijd wel naar mijn zin hebben.”

“Mooi dat je het wetenschappelijk onderbouwt”, vond Maas, “maar zo sta ik niet in het leven. Ik voel me verantwoordelijk voor Bertha en de kinderen. Ik zal ze nooit in de steek laten.”

“Jij verantwoordelijk voor Bertha? Hoe kom je daar bij?” Beer zette zich schrap tegen de rand van de tafel en wierp zich naar achteren. De stoel gleed onder hem vandaan en hij kon met moeite zijn evenwicht bewaren. De poten knarsten over de houten vloer. De mannen aan de bar keken verstoord om. Het binnentreden van Maas en Beer was een inbreuk op hun zwijgende samenzijn, die ze met tegenzin accepteerden. Lawaai en opwinding deden een uiterste beroep op hun tolerantie. De uitbater stopte het drogen van een frisgewassen bierglas, klaar om maatregelen te treffen. Toen hij vaststelde dat de inventaris geen schade had opgelopen en de mannen aan de tafel beschroomd hun conversatie hervatten, vervolgde hij zijn werkzaamheden. Hij draaide de droogdoek door de binnenzijde van het glas, hield het omhoog, bekeek het resultaat en herhaalde de handeling. De sigaret in zijn mond brandde langzaam op, tot gevaarlijk dicht bij zijn lippen. De as viel in de waterbak waaruit

hij mechanisch de voorgespoelde glazen tilde, zoals hij al jaren deed. Als de mannen aan de toog zijn aandacht niet vroegen, keek hij schuin omhoog naar het televisietoestel, waarop Carmiggelt nog één keer zijn getormenteerd gezicht liet zien. In a sentimental mood.

“Jij bent niet verantwoordelijk voor Bertha”, ging Beer, weer in balans, onverstoorbaar verder. “Zij heeft haar eigen verantwoordelijkheid. Jij moet aan jezelf denken.”

“Dat kan hij niet”, kwam Emile ongevraagd tussenbeide.

“Wat zeg je?”

“Dat kan ik niet”, herhaalde Maas de woorden van Emile. “Zo zit ik niet in elkaar, dat heb ik nooit gedaan.”

“Dan moet je dat maar gauw leren”, adviseerde Beer. “Weet je wat het probleem is”, boog hij zich vaderlijk naar Maas, “Bertha heeft een karakter dat niet past bij haar poppengezichtje. Daardoor word je op het verkeerde been gezet. Als je haar ziet, denk je dat ze een lief, hulpeloos meisje is. In werkelijkheid manipuleert ze je. Zolang je dat niet inziet, blijf je haar voetveeg.”

Ze dronken een tweede en derde glas en verlieten het etablissement. De milde buitentemperatuur verraste Maas. Hij rekte zich wellustig uit en keek Beer verwonderd aan.

“Vreemd hè”, sprak hij uiteindelijk, “dat Bertha niet op me zit te wachten. Dat ik de tijd aan mezelf heb. Dat ik kan doen wat ik wil, zonder me te hoeven verantwoorden.”

“Vreemd”, zei hij nogmaals, en liet de avondlucht in zijn neusgaten stromen.

“Bevrijdend.”

Thuis vond hij het overlijdensbericht van neef Koos. Na een geduldig gedragen lijden en verzoend met zijn Schepper, was hij heengegaan.

“Hoe lang dacht jij zo nog door te gaan?” Maas begon er genoeg van te krijgen. Bertha had hem verboden vragen te stellen over de toekomst van hun uitzichtloze huwelijk. “Je moet me niet dwingen”, had ze gezegd, “dat werkt alleen maar averechts.” En Maas had gezwegen, in de hoop haar gunstig te stemmen. Een maand,

twee maanden, drie maanden, een half jaar, maar eindelijk had hij er genoeg van.

Hij stond in de woonkamer en keek naar de tuin, waar de eerste groene knoppen van de lente zichtbaar waren. Bertha zat aan de eettafel sneed haar appel in vier gelijke delen.

“Ik wil het nu weten. Ik heb het gevoel alsof je mij elke morgen aan een touw boven de afgrond hangt. De hele dag vraag ik me af of je me ’s avonds binnenhaalt of het touw doorsnijdt. Dat is geen leven Bertha. Dat wil ik niet meer. Ik wil vandaag over drie maanden van je horen of je verder wilt gaan of wilt stoppen.”

“Over drie maanden...”, had ze, kauwend op haar appel geantwoord, “dat is geen fijne dag voor zulk nieuws.”

“Wat bedoel je?” had Maas in verwarring gevraagd.

“Dat is de verjaardag van John Jack.”

“Dat is dan duidelijk”, had hij verslagen gereageerd.

Maar Emile had in zijn oor gebeld. “Dat is toch geen verassing hè?” krijste hij. “Ik zei het je wel, ik zei het je wel, maar je wilde niet luisteren. Horende doof en ziende blind. Wat nu? Wat nu?”

Maas was in zijn auto gestapt voor een doelloze rit. Hij was er met zijn gedachten niet bij en ramde bijna een boom. “Ik zal me niet bewust doodrijden”, sprak hij tegen Emile, “maar als ik uit de bocht vlieg en me te pletter rijd, zal ik het niet erg vinden.”

Hij had zijn auto geparkeerd op de boulevard van Scheveningen en in sombere gedachten verzonken zijn blikken laten gaan over de grijze zee en de wandelaars die de harde wind trotserden. Honden lieten zich niet afschrikken door de lage temperatuur van het zeewater en spetterden vol levenslust door de golven. Hij had de gebeurtenissen de revue laten passeren en geconcludeerd dat zijn leven zou veranderen. Zonder Bertha, zonder de permanente aanwezigheid van zijn kinderen. Hij zou moeten verhuizen, als alleenstaande gaan wonen op een nieuwe plek. Eenzame avonden kennen. En hij voelde zich schuldig. Hij had Bertha gedwongen een keuze te maken, bedacht hij zich. Hij had haar te weinig ruimte gegeven om zich te ontwikkelen. Hij had haar belangstelling voor de tempel belachelijk gemaakt. Hij...

“En zij dan?” Emile was op de passagiersstoel gaan zitten. “Je legt de schuld wel erg bij jezelf, vind je niet? Heeft zij geen verantwoordelijkheid? Moet zij jouw scepsis over die malle tempel niet serieuzer nemen? Wat heeft zij gedaan om jullie huwelijk te redden? Verliefdheid verdwijnt, Maas, en dan komt er een tijd dat je moet vechten voor elkaar, voor wat je samen hebt. Zij is alleen maar met zichzelf bezig. En wat moet je met die beschuldigingen aan het adres van haar vader? Moet je die normaal vinden? Iemand die dood is, kun je overal van beschuldigen. Die kan zich niet verweren. Maar Bertha besmet er ook haar kinderen mee. En jou. En haar zus Klaaske. Ze bezoedelt de herinnering aan haar vader. En die is nergens op gebaseerd. Val jezelf niet te zwaar, Maas. Zoals ieder mens zul je fouten hebben gemaakt, maar zij is degene die de boel in de brand heeft gestoken.”

“Misschien heb je gelijk, Emile”, glimlachte hij triest. “Ik ben niet overal verantwoordelijk voor en ik hoef niet alles goed te vinden. Bertha was mijn vrouw en ze zou rekening met me moeten houden. Ik heb haar nooit een strobreed in de weg gelegd.”

De zee en het strand hadden weinig toe te voegen. “Wat doe ik hier?” sprak hij uiteindelijk, tot de lege passagiersstoel. “Ik lijk wel gek.” Hij had de auto gestart en was naar huis gereden.

Bertha was niet thuis. De ingrediënten die hij aantrof in de koelkast verwerkte hij tot een maaltijd. “Zo zal het wel vaker gaan”, schoot het door hem heen. “Alleen, in stilte.” Maar hij voelde zich niet slecht. “Ik kan elke dag eten waar ik trek in heb. Ik ben niet verplicht de kost weg te werken die Bertha me voorzet.”

“Dat dacht ik ook”, moedigde Emile hem aan. “Is ze al over haar vegetarische periode heen?”

“Veganistisch”, corrigeerde Maas met volle mond.

“Ook goed”, incasseerde Emile de nuancerings. “Maar heeft ze je ooit gevraagd of je het lekker vond?”

“Best wel.”

“En toen? Wat zei je daarop?”

“Dat ik het wel wilde proberen.”

“Je bent veel te meegaand geweest”, stelde Emile opruiend vast. “Ze dééd maar en jij gaf nooit je grens aan.”

“Pap, of je tante Klaaske wilt bellen.”

Pip liep via de keukendeur de kamer binnen en gaf hem zakelijk de boodschap door. “En Bellona is naar de tempel. Waarom at je niet mee?”

“Ik had een afspraak. En je moeder heet Bertha. Doen jullie ook al mee aan die flauwekul?”

“Je moet haar in haar waarde laten, pap”, reageerde Pip, tot zijn ergernis, “ze is zichzelf aan het ontdekken.”

“Moet je die taal horen”, mopperde Maas geprikkeld. “Al helemaal geïndoctrineerd.”

“Wat zeg je, pap?”

“Laat maar kind. Hoe laat belde tante Klaaske?”

“Weet ik niet. Ik moest de boodschap doorgeven van Zwaan. Ik ga naar de manege, ik mag vandaag op Valerie rijden.”

“Met Klaaske.”

“Hoi, met Maas. Je had gebeld?”

“Ja. Zit je te eten?”

“Ik ben net klaar.”

“O. Beer en ik gaan uit elkaar. Wil je dat doorgeven aan Bellona?”

“Zo, doorgeven. Dus ik hoef het niet te weten. Lullig. Hoe komt dat zo opeens?”

“Zo opeens is het niet.”

“Ik dacht altijd dat jullie het wel zouden redden.”

“Dat dacht je dan verkeerd. Ik heb Beer eigenlijk nooit voor mezelf gehad.”

Zo had hij Klaaske niet eerder gehoord. Kil, zakelijk, hard. De zangerige, vriendelijke toon was uit haar stem verdwenen.

“Wat bedoel je?”

“Wat ik zeg. Beer is een onzekere jongen die voortdurend bevestiging nodig heeft. Vooral van vrouwen.”

“Bevestiging door jou was niet genoeg.”

“Kennelijk niet.”

“En nu?”

“Beer gaat een andere woning zoeken en we blijven vrienden. Maar een relatie gaat echt niet meer.”

“Dat is waardeloos.”

“Ja Maas. Waardeloos, maar het is niet anders. Hoe gaat het met jullie?”

“Ook waardeloos. Bertha heeft gezegd dat ze wil stoppen.”

“Bellona heeft het me verteld, ja. Heb je haar wel voldoende ruimte gegeven?”

“Genoeg ruimte? Ze heeft alle ruimte van de wereld.”

“Ze is zichzelf aan het ontdekken, Maas. Ze heeft tijd en ruimte nodig.”

“En kennelijk kan ze mij daarbij niet gebruiken.”

“Je belemmert haar in haar zoektocht.”

“Ik zou maar eens ophangen, Maas.”

“Even stil Emile.”

“Wat zeg je?”

“Niks. Ik praatte in mezelf.”

“Wil je ophangen?”

“Nee, ik wil je nog wat vragen.”

“Wat dan?”

“Dat van dat misbruik door je vader. Dat is toch niet waar?”

“Als Bellona dat zo beleefd heeft, dan is het haar waarheid.”

“Jezus! Hou eens op! Bertha's waarheid! Er is maar één waarheid en dat is wat er echt gebeurd is. Het is gebeurd of het is niet gebeurd. En jij herinnert je er niets van.”

“Voor mij is het niet gebeurd, voor Bellona wel. Geef haar die ruimte, Maas. Waarheid is subjectief. Dat bedoel ik nou.”

“Moet ik haar ruimte geven om waanbeelden te creëren, zodat zij en ik en de kinderen denken dat pa Regtop een kinderverkrachter was? Wat zeg ik: zijn eigen kinderen aanrandde? Is het niet schandalig om ons dat te laten geloven?”

“Ik heb geen zin om hierover door te praten Maas. Dat is jouw waarheid. Bellona heeft een andere waarheid. Dat moet jij een plekje geven. En doorgaan met je leven.”

“Ze zijn allemaal gestoord! Al die wijven!”

“Stil nou, Emile!”

“Je hoeft me geen wijf te noemen, Maas. Het is precies die agressiviteit waardoor Bellona zich van je heeft afgekeerd. Je moet jezelf meer in de hand houden. Anders loopt je volgende relatie ook weer stuk. En dat zou jammer zijn. Ik gun je het beste.”

“Ophangen Maas! Nu!”

“Je hebt gelijk, Emile. Klaaske, ik wens je nog een prettig leven, maar ik denk dat wij elkaar niets meer te zeggen hebben.”

“Goed zo Maas! Pokkenwijven!”

Er klonk een vette lach in zijn oor nadat hij het gesprek had beëindigd. “Ha ha ha, mooi hè? Elkaar niets meer te zeggen hebben. Goed zo Maas, goed zo. Je begint van je af te bijten. Nou die ander nog. Ha ha ha”, echode het in zijn oor.

Er was een nieuw gebouw verrezen naast het ziekenhuis waar Maas ter wereld was gekomen. Een modern medisch centrum van twaalf verdiepingen hoog. Rinus lag op de tiende. Kamer 1071.

“Hoi. Hoe gaat het?”

“Wel goed, geloof ik.”

“Operatie geslaagd?”

“Ik heb nog niks gehoord.”

“Pijn?”

“Gaat wel.”

Hij bekeek zijn vader in het ziekenhuisbed met mededogen. Hij had een hekel aan hem gehad, maar nu voelde hij medelijden met de breekbare man en zijn ontluisterende staat.

Het was een vreemde tijd geweest. Een paar maanden geleden was Rinus opgenomen. “Voor het verwijderen van poliepen”, had de huisarts geruststellend gezegd. “Een onschuldige ingreep.” Op die mooie zomerdag was Maas vroeg klaar met zijn werk en hij had besloten het ziekenhuis te bezoeken. Hij had zijn vader er in een montere bui aangetroffen.

“Zo, u ligt er koninklijk bij”, had hij hem toegevoegd en ze hadden over koetjes, kalfjes en ziekenhuisopnames gesproken. Maar Rinus had ook eigenaardig gereageerd. “Wat doet die vent

op de muur?” had hij Maas gevraagd. En hij had omgekeken, maar niets gezien. De kamer was leeg.

“U weet toch wel dat uw vader ernstig ziek is?” had de geraadpleegde specialist hem bezorgd aangekeken.

“Ernstig ziek”, had Maas gereageerd, “van het verwijderen van een paar poliepen?”

“Poliepen...”, had de arts hem vertwijfeld aangestaard. “Uw vader heeft kanker met uitzaaiingen in zijn lever en in zijn hoofd.”

En Maas was opstandig geworden. “Kanker! Dat heeft niemand mij verteld. Weet mijn moeder dat? Weet mijn broer dat? Waarom weet ik dat niet? Het is wel mijn vader!”

En de arts had gelogen dat hij het alle betrokkenen had verteld, maar dat ze het kennelijk niet hadden willen accepteren. “Dat zie je vaker. Mensen vinden het moeilijk om te weten dat ze doodgaan. Of dat een naaste doodgaat. Als je er niet over praat, is er niets aan de hand.”

Maas had moeilijke gesprekken gevoerd met Abe, die hem aanvankelijk niet geloofde. En nu zat hij aan het bed van de stervende Rinus. “Het kan een half jaar duren, maar het kan ook sneller gaan”, had hij te horen gekregen. En het ging snel. Want zodra Rinus hoorde dat hij kanker had, had hij zich neergelegd bij zijn naderende dood.

“Daar hoeft jij toch niet mee te zitten?” had Rinus geantwoord toen Maas hem vertelde dat hij verdrietig was door de aanstaande dood van zijn vader. En Maas had moeite gehad met die opmerking. Nee, ze hadden geen warme vader-zoon-relatie gehad en ja, hij kon Rinus van alles kwalijk nemen, zoals zijn liefdeloze, eenzame jeugd, maar met het verstrijken van de tijd had hij meer begrip gekregen voor het moeilijke leven dat zijn vader had geleefd en was hij de goeie kanten van hem gaan zien en gaan waarderen. Hoewel ze elkaar nog altijd niet vaak zagen, verliepen de schaarse ontmoetingen harmonieus en respectvol. Maar Rinus kon zich niet voorstellen dat iemand verdriet zou hebben om zijn naderend sterven, want hij had nooit ervaren dat iemand om hem gaf. Werkelijk om hem gaf. En Maas had een sterke verwantschap met zijn vader gevoeld.

Zijn ogen dwaalden weg, het raam uit, hij zag de lichten van de stad en mijmerde zacht: “Dus zo ga je dood. Tienhoog in een ziekenhuisbed. Alleen met je angsten.”

Rinus zei weinig meer. Hij sloot vaak zijn ogen en bromde dan iets onbestemds.

“Wil je rusten?”

“Daar krijg ik tijd genoeg voor”, verstond Maas.

Hij lachte kort. De lach van het verdriet.

“Heb je ergens trek in?”

“Een biertje.”

“Bier? Hoe kom je daar nu bij?”

“Dat mag je helemaal niet hebben”, wilde Maas toevoegen, maar hij slikte de nutteloze vermaning tijdig in.

“Hebben ze dat hier dan?”

“Hier hebben ze alleen maar appellepap. Ik ben zo langzamerhand zelf een appel.”

“In de oorlog was je blij geweest met een appel”, grapte Maas gevat. “Weet je wat: ik loop even de straat in en zoek een café of zo. Is dat goed?”

“En een haring. Zonder ui. Uien bederven de smaak.”

“Toe maar”, reageerde Maas, “het wordt een hele bestelling. Nog een toetje?”

Rinus trok een fractie van een seconde zijn wangen op, waardoor zijn gezicht de wellustige grijns van een demonische seriemoordenaar kreeg. Maas kende die gelaatsuitdrukking van zijn vader uit zijn jeugd. Ze had hem ooit angst aangejaagd. Nu moest hij erom grinniken.

“Haring en bier. Iets pittigs.”

De straat naast het ziekenhuis was donker en kil. Op deze plek had pasgeboren Maas zijn eerste teug buitenlucht ingeademd, hier had hij zich met Beer en Klaaske verbaasd over de reacties van Bertha na de geboorte van hun eerste kind, hier had hij met Bertha gelopen na hun bezoek aan zijn stervende neef Koos. En nu liep hij er op zoek naar haring en bier voor zijn stervende vader. Vreemd genoeg voelde hij zich niet slecht. Het lopen door de smalle verlaten straat in de wetenschap dat hij een

van de laatste wensen van zijn vader kon vervullen, stemde hem trots en op een ondefinieerbare manier gelukkig. Deze wandeling zou hij nooit vergeten, realiseerde hij zich.

Het was een bijzondere avond. Hij loerde in de naargeestige, donkere etalages van de laatste winkels die zich staande hadden gehouden in de verloederende straat. Hij hoorde de zeurende dynamo van een naderende fiets, waarvan het licht van de koplamp een mager schijnsel voortbracht. En hij luisterde naar zijn eigen voetstappen, die weerkaatsten tegen de langgerekte gevel van het oude ziekenhuis. Hij wist een klein cafetaria aan het eind van de straat, waar ze bier zouden verkopen. En misschien ook vis. Zo niet, dan moest hij verder zoeken.

De deur klemde en kermde toen hij haar opende. Hij was de enige klant.

“Zeg het maar”, luidde het bevel van de man die doende was zijn vloer te vegen en geen aanstalten maakte daarmee te stoppen. Hij was klein van stuk, slierten van zijn vette, zwarte haar tikten tegen het dikke glas van zijn bril en de as die van zijn sigaret viel, veegde hij onaangedaan met de rest van het afval naar de zijkant van de ruimte. Zijn voorschoot maakte duidelijk dat het een productieve dag was geweest, waarop een diversiteit aan voedingsmiddelen van eigenaar was gewisseld. Hij sprak zonder zijn blik af te wenden van de bezem die hij in lange halen over de stenen vloer schoof.

“Goienavond. Mijn vader ligt hier in het ziekenhuis op zijn sterfbed en hij heeft nog erg veel trek in haring en bier. Hebben jullie dat?”

“Amstel of Heineken?”

“Zal ik even teruggaan om het hem te vragen? Wat doet dat er nou toe!”

De niet ter zake doende vraag irriteerde Maas.

“Ik heb alleen bróódjes haring”, bezemde de winkelier voort.

“Gooi dan het broodje weg.”

“Dat mag u zelf doen.”

“Fijn zeg. Ik vertel net dat mijn vader op sterven ligt. Een beetje vriendelijkheid is kennelijk veel gevraagd.”

“Een heel bier of moet ik de helft weggoeien?”

Haagse humor is niet fijnzinnig. En zelden om te lachen.

Maas zweeg en legde een bankbiljet van tien gulden op de toonbank.

“Zes gulden. Je hebt het niet kleiner?”

“Nee.”

De cafetariahouder opende de geldla van zijn kas en keek besluiteloos naar de verzameling munten voor zijn buik alsof het een assortiment pralines betrof waaruit hij niet kon kiezen.

“Dan krijg je allemaal kwartjes en dubbeltjes terug.”

“Dat is ook geld”, reageerde Maas gevat. Hij had de opmerking eerder gehoord van een winkelier en het moment leek hem aangebroken om de middenstand met gelijke munt te betalen, hoe misplaatst die uitdrukking in dit verband ook was.

Met een blik bier in zijn linkerhand, een broodje haring in zijn rechter - de tasjes waren helaas op - en een jaszak vol rammelende muntstukken snelde hij door de verlaten straat, waar het licht begon te regenen, terug naar de helverlichte ziekenhuishal. Hij riep de lift omlaag en steeg op naar de tiende verdieping.

“Zo”, betrad hij monter de kamer, “haring en bier voor de patiënt.”

Rinus lag in diepe slaap. Zijn hoofd hing achterover in het weggeschoven kussen en zijn mond was opengezakt. Maas bekeek zijn ritmisch snurkende vader met een mengeling van spijt, verdriet en mededogen. Spijt omdat hij nooit een band met zijn verwekker had opgebouwd en zich dat nu ten volle realiseerde, verdriet omdat hij wist dat hij hem ging verliezen en mededogen omdat het einde mensonterend was. Rinus had in zijn slaap de dekens naar het voeteneind verschoven. Maas zag dat zijn vader alleen een slecht aansluitende onderbroek droeg. Zijn oog werd getrokken naar de magere, witte, haarloze benen en de gedeeltelijk aan het slappe elastiek ontsnapte genitaliën. In een flits voelde hij de vochtige, zanderige hand van de grondwerker die hem als kleine jongen had betast en huiverend probeerde hij het beeld te verdrijven. Respectvol sloeg hij de deken over het onderlijf van zijn vader om hem zijn waardigheid terug te geven en ging in een stoel bij het raam zitten. Ze waren in elkaars nabijheid en Maas had nog veel vragen,

maar van een gesprek zou het niet meer komen. Beneden ging het leven zijn dagelijkse gang. Het was harder gaan regenen, zag hij. De lampen van auto's, brommers en de tram weerspiegelden in het natte asfalt en de tramrails, maar de geluiden drongen niet tot hem door. De dubbele beglazing bracht een onneembare scheiding aan tussen de levende wereld zoals die zich aan zijn oog onttrok en de wachtkamer van de dood, waarin hij zich bevond.

“Vreemd”, fluisterde hij tot Emile. “Een mens komt ongevraagd tot leven op een bolletje in een gigantische ruimte. Niemand heeft hem gevraagd of hij dat wil en niemand weet waarom hij daar is neergezet. En dan gaat hij hollen. Eten, hollen, voortplanten, eten, hollen, voortplanten en zo verder. Hij heeft het druk met van alles, en niets doet ertoe. Aan vragen als ‘waarom loop ik op dit bolletje’ en ‘lopen er op andere bolletjes ook mensen’ komt hij niet toe. Hij holt door de stad, in de overtuiging dat dat belangrijk is, op weg naar iets vaags en uiteindelijk ligt hij tienhoog in een ziekenhuiskamer te wachten op de dood.”

Emile reageerde niet. De enige geluiden die hij hoorde, waren het ruisen van de radiatoren, het zoemen van de luchtverversingsinstallatie en de dwingende piepsignalen van het infuus, die aftelden naar het onvermijdelijke einde.

“Mevrouw Perrenoud komt zo bij u.”

“Hebt u misschien een glaasje water? Ik voel mij niet zo goed.”

Het waren niet meer dan twee stations vanaf Den Haag Centraal. Al na vijf minuten remde de forenzentrein af voor Voorburg Het Loo. Maas had de ontreddering op de gezichten van de wachtenden op het perron gezien en zich afgevraagd wat er gaande was. Ook toen de treindeuren gesloten bleven had hij geen vermoeden gehad. Pas nadat hij de machinist met een wit weggetrokken gezicht en een grijsbruine deken in zijn hand ontdeed langs de coupé had zien lopen, begon hij zich te realiseren dat er iets ernstigs was gebeurd. Een verwarde man of een vrouw had zich ten einde raad voor de trein geworpen en was in stukken gesneden door de stalen wielen van de motorwagen en de zeven rijtuigen. Hij, Maas Minderman, had een mens overreden en er niets van gemerkt. Op

het perron hielden vrouwen elkaar vast en keken met angstogen naar de achterzijde van de trein. Daar lagen de restanten verspreid van wat een mens was geweest. De ontzetting was groot.

“Deze trein gaat niet verder en zal worden teruggesleept naar Den Haag Centraal”, klonk het onvast door de krakende luidsprekers van de coupés. “Wij verzoeken u uit te stappen en het perron langs de voorzijde van de trein te verlaten.”

De worsteling tussen afschuw en ongezonde nieuwsgierigheid was in het voordeel van de tweede geëindigd en Maas liep naar de andere uitgang van het perron. “Niet doen”, hield een vrouw hem halverwege staande. “Alles is eraf.”

“Was het een ongeluk?” wilde Maas, naïef, weten.

“Ik zag hem springen”, rapporteerde de vrouw, met ongeloof in haar ogen. “Hij liep heel kalm naar de rand en sprong pardoes onder de wielen. Er is niets van hem over. Vreselijk.”

“Ja, vreselijk”, had Maas machinaal geantwoord, terwijl zijn ogen naar het achtereind van de trein speurden.

De grijsbruine deken van de Spoorwegen lag als een molshoop tussen de rails. Hij meende een losse hand te zien. Verder durfde hij niet te kijken.

Licht duizelig was hij naar het advocatenkantoor gelopen waar hij een afspraak had met mevrouw Perrenoud-Matthey. Ze was hem aanbevolen door een collega. “Een advocaat die er niet op uit is om bloed te zien”, luidde de aansporing. “Beetje wrang op een dag als vandaag”, schoot het door hem heen. Nog voor hij de straat naar het kantoor had overgestoken hoorde hij een auto met krijgende banden tot stilstand komen. Twee mannen sprongen naar buiten en renden met spoed de trap op naar het perron. ‘Spoorwegpolitie’ zag Maas in kleine letters op de zijkant van de auto staan.

“Goede middag. Joke Perrenoud. Meneer Minderman?”

“Inderdaad.”

“Komt u binnen.”

“Ik ben een beetje van slag. Ik heb zojuist iemand voor de trein zien springen.”

“Vervelend. Wilt u koffie?”

“Nog een glas water, als het u niet uitmaakt.”

“U beëindigt uw huwelijk met mevrouw Bertha Regtop?”

“Mag ik heel even tot mezelf komen?”

“Wat u wilt. Maar houd u rekening met de tijd. Ik wil u niet op kosten jagen.”

“Niet op kosten jagen? Ik heb net iets verschrikkelijks gezien en u geeft mij niet de tijd om dat te verwerken? Ik maak zoiets niet elke dag mee.”

“Ik waarschuw alleen. Ons uurtarief is vierhonderd gulden. Exclusief btw. U zou die waarschuwing kunnen waarderen.”

“Dus als ik een kwartier met u spreek over deze zelfmoord...”

“Dan brengt het kantoor daarvoor honderd gulden in rekening. Exclusief btw. Het is niet anders. Zullen we beginnen? U wilt uw huwelijk met mevrouw Bertha Regtop beëindigen...”

“Nee”, viel Maas haar gepikeerd in de rede, “ik wil niets beëindigen. Mijn vrouw wil het huwelijk beëindigen. Daardoor was ik verplicht een advocaat te benaderen.”

“Dat zijn allemaal emoties. Daarvoor moet u niet bij mij zijn, maar bij het RIAGG. Ik ben er voor juridische ondersteuning. Uw vrouw heeft een eigen advocaat?”

“Ja. Meester Vleeschhouwer.”

“Ab! Wat leuk. Eens kijken. Ik krijg van u een jaarpogave, uw belastingaangifte over het afgelopen jaar, een opgave van uw huurlasten, eventuele leningen, doorlopend krediet, kortom, alles wat met financiën te maken heeft.”

“Mijn vrouw wil het huwelijk beëindigen. Wat heeft dat met mijn financiën te maken?”

“Heeft uw vrouw een hoger inkomen dan u?”

“Dat niet, maar...”

“Dan bent u alimentatieplichtig. Mijn secretaresse maakt een nieuwe afspraak met u. Laten we zeggen.... over veertien dagen. Dan neemt u alle gegevens mee en dan bereken ik de hoogte van het alimentatiebedrag.”

“Wat doet u met de schuldvraag?”

“Die doet niet ter zake. U was getrouwd in gemeenschap van goederen, is het niet?”

“Schuldvraag doet niet ter zake? Dus mijn vrouw vraagt echtscheiding aan en ik krijg de rekening?”

“Als het inkomen van uw vrouw hoger was, zou zij alimentatieplichtig zijn en u alimentatiegerechtigd. Het systeem is volkomen eerlijk. Zie ik u over veertien dagen. Maakt u een afspraak?”

“Sympathieke dame, vind je niet?” Emile had zich gestoord aan de kille opstelling van de juriste en stak zijn mening niet onder stoelen of banken.

“Ach, het is haar vak”, vergoelijkte Maas haar gedrag ongeïnteresseerd. Zijn gedachten waren bij de zelfdoding. Obsessief probeerde hij zich in te leven in de laatste momenten van de man, die hij als afgevalen lading tussen de rails had zien liggen. Wat was eraan voorafgegaan, vroeg hij zich af. Wat moet er met je gebeurd zijn voor je van een perron springt en je laat verhakselen door een langzaam rijdende trein. Hoe snel ben je dood, peinsde hij. En heb je spijt op het moment dat het eerste wiel je been in tweeën rijdt. Hoeveel pijn heb je en hoe lang? Overal om je heen zie je hard, onvermurwbaar staal. Je hebt ervoor gekozen. Het komt op je af, piepend, sissend, ratelend. Wil je dan nog dood of doe je een vertwijfelde poging om onder de moordmachine vandaan te kruipen. En slaat helse paniek toe als je merkt dat dat niet lukt? Hij pijnigde zijn hersenen en bleef het beeld van de man tussen de wielen van de trein zien. Hij raakte het niet kwijt.

“Maar het begint een beetje een constante te worden”, onderbrak Emile hem achteloos. “Het knikkermeisje, het meisje in de speeltuin, je moeder, je vrouw, de advocate: het lijkt wel of het niet goed botert tussen jou en vrouwen.”

“Wat nou!” wierp Maas tegen. “Overdrijf toch niet zo. Mannen moeten ook niets van me hebben.”

“Dat is dan een hele troost”, merkte Emile fijntjes op. “Het klikt dus niet tussen jou en andere mensen. Interessant. En je zou nog wel eens gelijk kunnen hebben ook! Je vrouw gebruikt je, na verloop van tijd gooit ze je weg en ze laat je opdraaien voor

de gevolgen. Mooie boel. En het systeem steunt haar, Maas. Het systeem steunt haar. Jij bent het slachtoffer van het systeem. Het systeem neemt jou mooi te grazen.”

De broers en zussen zagen elkaar niet vaak. Het gezin had zich verzameld rond het sterfbed van Rinus. “Als u afscheid wilt nemen, moet u snel komen”, had de arts door de telefoon laten weten. En ze waren gegaan.

Rinus lag zwaar ademend en met gesloten ogen op zijn rug. Hij was afstotend mager geworden. Van zijn hoofd restte niet meer dan de met een dun, rimpelig vel bedekte schedel en het had al de kleur van de dood aangenomen. Commerina zat naast zijn bed en keek hem uitdrukingsloos aan. Voor de vorm hield ze zijn rechterhand vast, maar het beetje affectie dat Maas in haar ogen hoopte te zien, trof hij niet aan. Abe stond bij het raam dat uitzicht bood over de stad en maakte grappen om zijn angst en zijn verdriet te verbloemen. Griet liep nerveus door de kamer en Dijk streelde mechanisch de linkerhand van haar vader. “Het kan nog een hele tijd duren”, zei ze. En omdat ze verpleegster was geweest, geloofden de gezinsleden haar onvoorwaardelijk.

“Kijk ons hier staan en zitten”, schoot het door Maas’ hoofd. “Een liefdeloos stel, verzameld rond het sterfbed van hun vader. Als hij gestorven en begraven is, zien we elkaar waarschijnlijk niet meer tot moeder overlijdt. We stammen af van dezelfde ouders, we zijn samen opgegroeid, maar wat wéten we van elkaar? Eigenlijk niets. We zouden dichterbij elkaar moeten staan dan bij wie ook, maar we kennen elkaar niet, we leven langs elkaar heen en we hebben elkaar niets te vertellen en niets te vragen.”

“Weten we al wat er op zijn grafsteen komt te staan?” probeerde Abe de schrijnende stilte te vullen. “Wat dachten jullie van: Rinus Minderman, hij laat zich niet meer kisten. Is dat wat?”

Niemand lachte. Maas voelde plaatsvervangende schaamte.

“Hè, doe niet zo macaber!” reageerde Griet zwaar ademend. “Hij is nog niet dood hoor!”

“Hou je vast zus: de kans op genezing is niet erg groot.” Abe genoot van zijn sarcasme.

“Er komt helemaal geen steen”, besliste Commerina. “Dat kost kapitalen en geen mens gaat ooit kijken bij zijn graf.”

“Ik zou het wel prettig vinden als er een plaats komt waar ik aan hem kan terugdenken”, bracht Maas timide in.

“Jij!?” Commerina draaide haar hoofd in zijn richting en keek hem minachtend aan. “Jij hebt je nooit bekommerd om je vader. Jullie lagen elkaar gewoon niet. Er komt géén steen”, besloot ze grimmig. “Wat moet je bij een graf staan treuren? Er liggen een paar botten en een oud maatkostuum. Dat rot-pak dat hem kapitalen kostte en dat hij in geen vijftientig jaar droeg, terwijl ik in een afgedragen jas rondliep. Als je aan je vader wilt denken, doe je dat maar thuis. Als je straks tenminste nog een thuis hebt, met die scheiding en zo. Ook zo leuk voor een moeder: je man ligt op sterven en je zoon gaat van zijn vrouw af. Fijn, zulke kinderen.” Ze perste haar lippen op elkaar zodat haar gezicht gepijnigde onverzettelikheden uitstraalde.

Maas verbaasde zich niet meer over haar reacties. Ze zou nooit veranderen, ook niet aan het sterfbed van haar echtgenoot. Hij haalde zijn schouders op en keek naar zijn oudste zus, maar die zweeg. Griet was de kamer uitgelopen met een acute astma-aanval en Abe leek geobsedeerd door de verkeerslichten op het kruispunt voor het ziekenhuis. Fietsers, voetgangers en automobilisten trokken zich niets aan van de stervende Rinus.

“Ik wil u niet weggagen, maar het is niet te zeggen hoe lang dit nog gaat duren”, blikte een bezorgde verpleegster door de half geopende deur. “Misschien is het verstandiger dat u bij toerbeurt gaat waken. Voor mevrouw”, knikte ze in de richting van Commerina, “wordt het misschien te zwaar.”

“Dank u wel”, reageerde Dijk triomfantelijk. “Ik zei al dat het nog een hele tijd kon duren. We kijken het nog even aan. Ik blijf in elk geval.”

“Als jij blijft, hoeven wij hier niet te zitten”, concludeerde Abe opgelucht. “Wat spreken we af?”

“Ik wil wel naar huis”, zei Commerina en ze stond zwaar zuchtend op. Haar zwarte handtas bungelde als een gebroken

ledemaat aan haar arm. “Ik moet mijn eten klaarmaken. Abe, kun jij me naar huis brengen?”

“Dan moeten we wel meteen gaan, want ik heb nog werk te doen.”

“En wat doe jij?” vroeg Dijk aan Maas.

“Bel je me als het afloopt? Dan ga ik een paar uur slapen.”

“Dat zal ik doen.”

Zwijgend ging het gezin uiteen. Abe en Commerina stapten in de auto om naar huis te gaan. Abe woonde weer in het ouderlijk huis nadat zijn relatie met Belgische Kim op een deceptie was uitgedraaid. Ze had hem bedrogen en Abe had zijn werk verwaarloosd. Niemand vertelde het hem, maar Abe was depressief geworden en had het geloof in het leven verloren. Thuis voelde hij zich geborgen en Commerina vond het prettig dat haar lievelingszoon de pijn van haar eenzaamheid verzachtte. Met Rinus had ze al jaren niets meer te bespreken.

Griet was ook alleen. Ze had de vrijers die op haar waren uitgekeken, tot op hoge leeftijd kunnen inruilen voor nieuwe, maar nadat ze de laatste had verjaagd, bleef het zorgwekkend stil. Zoals de speler aan de roulettetafel, die erop gokt dat zijn laatste winst het verlies van de hele avond goedmaakt, had ze erop gerekend een finale slag te slaan, maar waar de speler geruïneerd het casino verlaat omdat het stuiterende balletje niet in vakje twaalf, waaraan hij zijn geluk had verbonden, maar in vakje negentien viel, was Griet met lege handen achtergebleven aan de speeltafel van de liefde. Ze nam de tram naar haar kleine appartement in de verpauperde wijk waar ze frequent werd lastiggevalen door de rauwe bewoners van haar portiek. Er waren geen mannen meer die haar het hof wilden maken, er waren alleen mannen.

Maas en Bertha hadden haar er eens opgezocht en ze had Bertha haar kast met jurken laten zien. “Allemaal zelf gemaakt”, had ze trots op de verzameling gewezen. “Wat doen die labeltjes van C&A er dan aan?” had Bertha haar in verlegenheid gebracht.

“Die?” had Griet gestotterd, “die heb ik er aangenaaid. Net echt hè?”

“Ze liegt”, had Bertha streng geoordeeld toen ze buiten liepen. “Ze liegt dat ze barst. Ze heeft die jurken gewoon bij C&A gekocht.”

“Ach, soms moet je mensen met wat tact behandelen. Laat haar in de waan”, had Maas mild geprobeerd, maar ze had hem nors gekapitteld. “Ze moet niet liegen!”

De volgende ochtend belde Dijk om Maas te vertellen dat Rinus was overleden. “Je zou waarschuwen als het afliep!” reageerde hij verbolgen, maar ook een beetje opgelucht.

“Het was een nare doodstrijd”, wees ze hem flegmatick terecht, “je zou het niet prettig gevonden hebben.”

“Niet prettig? Dat lijkt me logisch. Iemand zien sterven is niet prettig. Maar ik had je gezegd dat ik er bij wilde zijn. Dat heb je me ontnomen.”

“Wees blij, broertje”, had ze gezegd, “wees blij dat ik je ervoor heb behoed.”

Vijf dagen later stonden ze op een kille begraafplaats, die in de loop der jaren was omringd door fantasieloze kantoorgebouwen en obscure werkplaatsen waaruit lawaai klonk van vallend metaal en luide muziek. Voor de kist van Rinus was een gat gegraven tussen witte houten bordjes waarop met zwarte verf de nummers 403 en 405 waren geschilderd. De in het maatpak van het House of Engeland gestoken stoffelijke resten van Rinus zouden dus rusten in graf nummer 404.

“Makkelijk te onthouden”, stelde Maas vast. Beer had een Peugeot met die typeaanduiding bereden en Maas was onder de indruk geweest. Het graf was niet leeg, zag hij. De onderste plek in de kuil was al bezet en de teraardebestelling was niet lang geleden. De bloemen lagen verlept op de deksel van de kist, even dood als de betreurde.

Commerina had het niet nodig gevonden om een laatste rustplaats voor haar man te kopen en dus werd hij bijgezet in een verzamelfraf dat ze huurde voor de termijn van tien jaar. Na die periode zou het graf worden geruimd en verhuisden de kale botten en de restanten van het maatpak naar het knekelhuis.

“Gezellig toch?” grapte Abe tegen neef Theo. “Er komt nog een kist bovenop. Dan hebben ze iets te babbelen.”

“Jammer dat er geen vier liggen”, probeerde neef Theo hem in treurigstemmende vrolijkheid te overtroeven, “dan konden ze klaverjassen.” De mannen lachten besmuikt. Humor is een naar eigen keuze te interpreteren begrip.

Vanuit een onduidelijke richting klonk het monotone gestamp van een bronstige heimachine. Flarden populaire muziek waaiden over de rouwenden. In een carrosseriebedrijf werd met forse hamerslagen het herstel van beschadigd plaatwerk ter hand genomen. Het was een rumoerige ceremonie, die niet meer tijd in beslag nam dan strikt noodzakelijk.

“Kom, we gaan naar binnen”, besliste Commerina onaangedaan. “Het is hier koud.”

In het zakelijk aangeklede zaaltje van de begraafplaats werden koffie en cake geserveerd. Allengs nam het volume van de gesprekken toe en hier en daar klonk gelach. Aanvankelijk terughoudend, maar al snel ongeremd.

“Zo”, sprak neef Wouter tot Maas. “Beetje triest dat we elkaar alleen maar zien tijdens begrafenissen en crematies.”

“Ach”, vond Maas. Hij had niet zo veel op met neven. Wouter was de oudste zoon van oom Walter. Hij was net zo zelfingenomen als zijn vader en deelde diens voorliefde voor materie en geld. Walter had hem een zachte landing bezorgd in de zaak en Wouter was naar het Belgische Brasschaat verhuisd. “Beter klimaat voor mijn gezondheid”, knipoogde hij vet tegen eenieder die het horen wilde.

“Het lijkt me een mooie gedachte om een keer een reünie met alle neven te houden, vind je ook niet?”

Maas knikte gereserveerd.

“En aangezien jij de jongste neef bent, lijkt het me een mooie taak voor jou”, vervolgde Wouter, die niet gewend was aan tegenspraak. “Ik reken op je.”

“Dat zou ik niet doen”, had Emile geantwoord, maar neef Wouter was al weggelopen.

“Deze keer geen nare ongelukken meegemaakt?” Maas begreep het cynisme achter de begroeting en reageerde niet. Hij volgde zijn advocaat naar haar werkruimte.

“Gaat u zitten”, commandeerde ze.

Ze keek hem niet aan, maar richtte haar aandacht op het beeldscherm op haar bureau.

“Zo, u hebt alles meegenomen zie ik. Eens kijken...”

Ze pakte een voor een de documenten die Maas haar had toegestuurd en draaide elk vel om nadat ze de inhoud had benoemd.

“Jaaropgave, belastingaangifte, lening bij... ah, de Postbank. Uw hypotheekgegevens?”

“In die bruine envelop.”

“O ja, ik zie ze. Mooi.”

Mevrouw Perrenoud-Matthey keek haar cliënt tevreden aan.

“Dan heb ik alles. Ik ga de gegevens in het programma laden.”

“Het gaat wel erg vaak over geld”, bromde Maas. “En dan?”

“Dan rekent het programma een bedrag uit en dat is de hoogte van de door u te betalen alimentatie”, antwoordde ze zakelijk, zonder acht te slaan op zijn constatering.

“Houdt het programma er rekening mee dat ik ook moet leven?”

Maas verkeerde in een narrige stemming. Hij was er van uitgegaan dat zijn advocaat het voor hem zou opnemen, Bertha zou bevechten met juridisch waterdichte redeneringen en zijn onschuld zou bewijzen, maar ze deed weinig anders dan uitrekenen op hoeveel alimentatie Bertha recht had, ontdekte hij.

“Het programma houdt er rekening mee dat u woonlasten hebt en dat u moet eten.”

“Meer niet?”

“Het deel van uw inkomen dat u zelf mag besteden zakt nooit onder het bestaansminimum. U kunt ervan leven.”

“Als ik het goed begrijp”, vatte Maas samen, “moet ik mijn inkomen afstaan aan de vrouw die mij aan de kant heeft gezet en mag ik een klein deel zelf houden om een dak boven mijn hoofd te betalen en eens per week een bal gehakt te kunnen eten. Zo is het toch? Te veel om aan dood te gaan en te weinig om van te leven.”

“Ik begrijp uw boosheid niet.”

“Dan hebt u weinig inlevingsvermogen”, viel Maas uit. “Ik heb u verteld dat de scheiding niet mijn idee was. Mijn vrouw wil scheiden. En nu blijkt dat ik de rekening moet betalen voor haar instabiliteit, zowel in emotionele als in financiële zin.”

“Misschien had uw vrouw goede redenen om van u te willen scheiden. Ik vind u bijvoorbeeld erg onredelijk.”

“Onredelijk!?” Emile was rustig gebleven, maar verhief nu zijn stem. “Wiens advocaat bent u eigenlijk?”

“Meneer Minderman, als u niet tevreden bent over de manier waarop ik uw belangen behartig, dan staat het u vrij een andere jurist in de arm te nemen. Dat kan binnen of buiten dit bureau. Ik doe wat u mij gevraagd hebt binnen de regels van de wet. Moet ik de berekening maken?”

“Ik zie zo gauw geen andere oplossing”, berustte Maas.

“Mooi, dan stuur ik hem u toe.”

“Opsturen?” verbaasde Emile zich. “Kunnen we er niet op wachten?”

“Dat lijkt me niet verstandig. Het is een arbeidsintensieve bezigheid waarmee een aantal uren is gemoeid. U hebt ongetwijfeld betere dingen te doen. Maakt u een nieuwe afspraak?”

“Een aantal uren?” keek Maas haar verbijsterd aan. “Dat gaat me dus meer dan duizend gulden kosten!”

Ze beantwoordde zijn blik uitdrukkingloos.

Twee weken later lag er een volumineuze envelop op de grond onder zijn brievenbus. Hij moest zestienhonderd gulden alimentatie per maand betalen, zo had de computer berekend. Hij hield amper negenhonderd gulden over om van te wonen en te eten. In een bijgevoegde envelop stak de eerste rekening van zijn advocaat. Het berekenen van de hoogte van zijn alimentatie kostte hem bijna tweeduizend gulden. Verslagen zakte hij in zijn stoel.

“Vuile rat”, luchtte hij zijn hart. “Klotewijf!”

“Ben je ziek?” snauwde Bertha meedogenloos.

“Ik ben ziek van deze hele situatie”, antwoordde Maas. “Je maakt me kapot. Ik houd dit niet vol.”

“Wat dacht je van mij!?” beet ze terug. “Ik heb hier niet om gevraagd. Er gebeuren gewoon dingen met mij die ik nooit heb meegemaakt en waartegen ik mij niet kan verzetten.”

“Je kan je overal tegen verzetten, Bertha, maar je wilt het niet. Dat is iets anders. Het is geen natuurramp die je overkomt. Maar je hebt gewonnen hoor.” Hij richtte zijn ogen naar haar op. “Jij kan dit lang volhouden, want jij hebt geen inkomen. Dus krijg je een advocaat toegevoegd. Maar ik loop leeg op dat mens. Jij ziet toch ook wel in hoe onredelijk dat is? Ik kan dit niet winnen. Ik stel voor dat we samen naar jouw advocaat gaan en hem de zaak laten regelen. Dat is niet in mijn belang, maar een eigen advocaat kan ik gewoon niet betalen.”

“Dat is het systeem hè”, reageerde Emile voordat Bertha iets kon zeggen. “Het systeem is tegen jou, Maas.”

“Ik wou dat je eens accepteerde dat ik Bellona heet”, begon ze. “Kennelijk vind je het heel moeilijk mijn keuzes te accepteren. Maar ik vind het goed. Ik zal mijn advocaat vragen de alimentatie te berekenen. Ik ga er wel vanuit dat ik hier kan blijven wonen zolang niet alle kinderen het huis uit zijn en dat jij gewoon de hypotheeklasten blijft dragen. Het zou schadelijk voor ze zijn als ze naast alle ellende ook nog moesten verhuizen. Het is allemaal al erg genoeg.”

“En hoe kómt dat?” mengde Emile zich weer in het gesprek. “Wie heeft deze situatie gecreëerd? Jij, Maas? Wilde jij naar die idiote Tempel van Rosenkreutz? Kwam jij een invoelende goeroe tegen waardoor je anders tegen je huwelijk ging aankijken? Of was het een natuurramp? Iets waaraan niemand iets kon doen? Wel?”

Maar Maas antwoordde niet. Hij was moe. Sombere gedachten snorden over de binnenzijde van zijn schedel als steilewandrijders door hun piste. Ze scheurden kriskras door zijn hoofd en minderden geen vaart, hoezeer hij ook probeerde om ze tot stoppen te dwingen.

“Ik vind het goed”, berustte hij. Moegestreden liet hij de envelop met papieren van zijn advocaat los. Met een schelle pets vielen ze op de grond. “Ik vind alles goed. Maar hoe zijn we in godsnaam zo ver van elkaar verwijderd geraakt? Ooit waren we elkaars dier-

baarste vrienden. Wij samen tegen de wereld. Nu zitten we allebei in de diepste ellende en zelfs in tijden als deze weten we elkaar niet te vinden. Sterker: duwen we elkaar verder in de prut. Hoe heeft het zo ver kunnen komen, Bertha, Bellona voor mijn part.”

Hij probeerde haar ogen te vinden, maar ze draaide zich om en liep bij hem vandaan.

Bij de keuken hield ze halt. “Misschien heb ik nooit begrepen wat ‘houden van’ betekent.”

“Je bedoelt te zeggen dat je nooit van me hebt gehouden?” begreep Maas. Maar hij kreeg geen antwoord.

Drie maanden later stemde de rechter in met ontbinding van het huwelijk. Ze hadden elkaar ruim twintig jaar getolereerd. Het maandelijks alimentatiebedrag kwam iets hoger uit dan de computer van Perrenoud-Matthey had berekend.

Een meelevend collega had hem gewezen op een advertentie waarin een gemeubileerde kamer in de wijk Benoordenhout te huur werd aangeboden, in een straat niet ver van de Jezuïetenschool waar hij als leerling had gefaald. Hij greep het aanbod met beide handen aan. Zijn intrek in de woning was als een revanche, als wraak op de gemeenschap die hem had weggestuurd, versto-ten, vernederd, genegeerd.

De populatie van de school was veranderd, zag hij, toen hij de nabijgelegen kamer ging inspecteren. Er liepen geen paters meer op de cour en hij zag zelfs meisjes het schoolterrein betreden. Er werd gestoeid en gegild. En niemand greep in. De tijden waren veranderd. Hij besloot de school te bezoeken zodra hij de kamer had betrokken.

“Dus je hebt artikelen geschreven en nu wil je een volgende carrière-stap maken. Je denkt dat je de verantwoordelijkheid aankunt om een tijdschrift op te zetten en te leiden.”

De man aan de overzijde van het bureau keek hem uitdagend aan. “Wat wij zoeken is een man die gevoel heeft voor verhoudingen, die niet als een nijlpaard... of eh.... hoe noem je dat.... een olifant door de servieskast loopt.”

“Door de porseleinkast.”

“Wat zeg je?”

“Als een olifant door de porseleinkast.”

“Door de porseleinkast, inderdaad. Een man die het nobele ambt van notaris respecteert en waardeert en dat die verdomde buitenwereld weet duidelijk te maken.”

“Buitenwereld?”

“Ambtenaren, Kamerleden. Persmusketiers. Notarissen zitten in de verdomhoek. Iedereen staat tegen ze aan te pissen.”

Hondius was in beslag genomen door belangrijker zaken. Hij had Maas en zijn blaadje met rust gelaten. Maar Maas had een uitdagende advertentie gezien. Het Notarieel Belangen Syndicaat (NBS) zocht een redacteur om een verenigingsblad in het leven te roepen. Dit was zijn kans. Dit zou zijn doorbraak worden naar de onderzoeksjournalistiek. Notarissen stonden voor recht en rechtvaardigheid, voor fatsoen en degelijkheid. Hij had een brief geschreven en hij was uitgenodigd voor een gesprek.

Het pand van het NBS lag in het centrum van de stad. Het was een perzikkleurig, fantasieloos gebouw van vier verdiepingen op de kruising van het Spui en de Schedeldoekshaven. Een eeuw eerder kwamen er stinkende grachten samen, nu verkeersstromen van auto's, bussen en trams. De stank was anders, maar niet minder doordringend. Hij voelde een niet te beargumenteren sympathie voor de man tegenover hem. Met zijn kordate optreden, kleurrijke taalgebruik en martiaal voorkomen, inclusief dominante snor en vierkante eikenhouten kin, was hij een karikatuur van de klassieke officier. Niet de vechtmachine die vooropgaat in de strijd, die zijn troepen aanvoert door de modder van het veld en het bloed van zijn gesneuvelde manschappen, maar de veteraan die met smaak kan vertellen over zijn avonturen aan de bar van de officiersmess, de plaats waar hij zijn beste dagen sleet als militair. Maas was verbaasd, want hij had een hevige afkeer van het leger en militaire dienst. Maar hij voelde zich op zijn gemak bij algemeen directeur Jan Diederick Ijspeert en hij deed zijn best goed voor de dag te komen.

Ijspeert had inderdaad gewerkt voor de Koninklijke Marine, zo ontvouwde hij, maar zijn ervaring op het water beperkte zich

tot de Westeinder- en de Kagerplas. Met trots verhaalde hij over zijn voorzitterschap van de algemene watersportvereniging Koddespoel. Jarenlang had hij een administratieve functie op het ministerie bekleed, elke dag was hij in uniform naar zijn werk gegaan en hij had hij zich de militaire gang aangemeten: rechte rug, strakke pas en kin omhoog. Uiteindelijk polste Tim Veen, een medebestuurder van de watersportvereniging en eigenaar van een Friendship 28 MK2 uit 1987, hem voor de positie van algemeen directeur van het NBS. Het salaris, de emolumenten en de veronderstelling dat de functie status met zich meebracht, hadden hem losgeweekt van het departement en zijn riant staatspensioen.

“Ik hoop dat je niet piqué bent, maar zeg nou eens in één zin waarom je deze challenge aangaat”, verordonneerde IJspeert Maas, in een eigenaardige mix van brallerige corpspraat en militair staccato. “Het is een apart regiment. Niet een dat je gewend bent.”

Hij zat met de keuze in zijn maag. Maas was niet de doortastende verslaggever die hij voor ogen had, maar de personeelsadvertentie had weinig bruikbare reacties opgeleverd.

Maas kuchte zijn keel schoon en antwoordde in de volzin die hij op weg naar het kantoor in de Haagse binnenstad had ingestudeerd. “Mijn belangrijkste motief is het feit dat notarissen door en door keurige en onkreukbare mensen zijn, die een wezenlijke bijdrage leveren aan de rechtszekerheid van de Nederlandse burger. Ik heb gewerkt voor ondernemers, maar die zijn vooral bezig met plat geldverdienen. Notarissen oefenen in mijn ogen een eerbiedwaardig beroep uit. Net als ik zijn ze op zoek naar rechtvaardigheid. Voor die mensen wil ik graag werken.”

IJspeert was niet dom en wist dat Maas dezelfde volzin zou uitspreken als hij een dag later solliciteerde bij een malafide bouwbedrijf, maar hij kon er niets tegenin brengen, temeer daar Maas hem stralend bleef aankijken. Om toch de daadkracht van een directeur tentoon te spreiden, pakte IJspeert een map van zijn bureau en sloeg hem ferm dicht.

“Bingo!”, wist Maas.

“Mooi. Voldoende informatie”, rondde IJspeert het gesprek

resoluut af. “Ik heb veel genoeg.... eh... vertrouwen in de goede afloop. Je komt er wel uit?”

De dikke zwarte bromvlieg tolde radeloos rond op de zonovergoten vensterbank. Voor de tweede dag op rij al. Het kind hing achterstevoren op de stoffen grijze bank, die met de rug naar het raam stond. Zijn knieën steunden op de zitting, zijn buik drukte tegen de rugleuning en handen ondersteunden zijn kin. Hij keek gebiologeerd naar het hulpeloze insect. Gisteren had hij het gedaan. De vlieg had op de bodem van een leeg limonadeglas gezeten en hij had hem gevangen door een bierviltje op de bovenzijde te leggen. Hij had hem klemgezet onder een luciferdoos en met sardonisch genoeg twee vleugels uitgetrokken met het pincet dat hij had gevonden in de lade van de salontafel. Het was een secuur werkje geweest, dat niet meteen lukte. De vlieg had bewogen en nijdig gebromd onder zijn marteling. Na een paar pogingen was hij geslaagd. Voor de tweede vleugel had hij het luciferdoosje omzichtig moeten manoeuvreren, maar de gemutileerde vlieg had niet kunnen ontsnappen. Het dier zat als verdoofd en met een snelle ruk verwijderde hij de tweede vleugel. Hij had het pincet naar zijn oog gebracht en het ingeklemde deel nauwlettend bestudeerd. Hij had de structuur en de fijne tekening in de transparante vleugel gezien, maar hij was verveeld geraakt en had zijn jachttrofee weggeblazen, zo ver hij kon. Zijn ogen hadden de dwarrelende vleugel gevolgd tot hij was verdwenen achter de witgelakte radiator. Daarna had hij het doosje opgetild. De vlieg had gebromd en was vleugellam gaan tolleren. Om de mond van het kind was een tevreden glimlach verschenen. Met het pincet duwde hij het dier om en wachtte belangstellend tot er iets ging gebeuren. Het was zomervakantie en hij verveelde zich. Voor het inslapen had hij een laatste keer gekeken. De vlieg draaide nog altijd rondjes om zijn as en bromde machteloos. Hij had het schouwspel voldaan in zich opgenomen en was gaan slapen. Hij had zich machtig gevoeld. Vanmorgen was hij naar de vensterbank gelopen en had gezien dat de vlieg niet dood was. Hij zette zijn linker elleboog op de bovenzijde van de rugleuning en plaatste zijn hand onder zijn kin.

Hij genoot van de marteltocht van het dier.

“Joris, kom je eten?” klonk een gebiedende stem vanuit de achterkamer.

“Ik kóm zó”, riep hij, gespeeld gehoorzaam terug.

Gisteren tolde de nijdig brommende vlieg permanent om zijn as, nu laste hij lange pauzes in. De jongen zuchtte ontevreden, omdat hij het tafereel moest verlaten, stak zijn linkerwijsvinger in zijn neus, bekeek het snot dat er aan plakte en veegde het af aan de onderzijde van de bank. Hij wandelde de kamer door, naar de hoge tafel, waar zijn moeder wachtte met boterhammen en melk.

“Waar bleef je nou?”

“Niks. Ik zat even in de zon.”

“Vooruit. Handen wassen en eten.”

Maas had in zijn leven laffe, domme en zelfzuchtige mensen ontmoet. Hij had geleerd dat mensen bang en achteloos konden zijn, maar hij had nooit een kwaadaardig, immoreel mens ontmoet.

De meest fundamentele drijfveer, ‘zowel in de mens als in het dier, is het egoïsme, dat wil zeggen de drang naar leven en welzijn’, schreef Schopenhauer al. Hij noemde die drang ‘natuurlijk, grenzeloos en kolossaal, de wereld overheersend’. Daarnaast onderscheidde Schopenhauer kwaadaardigheid als basale drijfveer. Die kan volgens hem verschillende vormen aannemen, zoals agressie, rancune en wreedheid. Volgens Schopenhauer is het onderscheid tussen egoïsme en kwaadaardigheid duidelijk: waar het egoïsme een streven is naar het bevorderen van het eigen welzijn, richt kwaadaardigheid zich op het benadelen van een ander. Of op het genieten van het ongeluk van een ander. Zulke mensen bestaan. Maas zou er een ontmoeten.

Tegenover de kamer van Ijspeert was een ruimte waarvan de deur wijd openstond. Er hingen slingers en ballonnen. In de deuropening stond een kleine, pedante man. Hij was gekleed in een colbertjas van onverslijtbare bruine tweedstof. Op zijn hoofd groeide de zorgvuldig nonchalant gekapte bos grijs-wit haar van de man die zijn coupe consciëntieus in de spiegel heeft vormge-

geven. Door zijn opgetrokken wenkbrauwen en verbaasde oogopslag leek hij zich permanent te verontschuldigen voor zijn aanwezigheid. Maar met diezelfde verontschuldigende blik stak hij messen in ruggen. Het gebeurde buiten zijn schuld, buiten zijn medeweten zelfs. Het was het mes.

Wie goed keek zag ook iets anders: de misprijzende blik van de man die neerkijkt op het grauw. Maar Maas keek niet goed. Een archaische jonker, vergiste hij zich, verdwaald in de tijd.

“Van harte gefeliciteerd”, meende hij zich een grappig bedoelde opmerking te kunnen permitteren. “U bent de vader van de bruid?”

Een mistaxatie die grote gevolgen zou hebben. De wenkbrauwen van de man zakten. Zijn blik verstarde. Kil klonk het: “Ik begrijp niet wat u bedoelt.” Waarna hij zich omdraaide en de deur van zijn kamer achter zich sloot.

‘Drs. J.T. Streefkerk, onderdirecteur’, las hij het aanduidingsbord op de dichte deur. Hij rilde bij de gedachte dat hij met de man te maken zou krijgen. Zijn vijandige verschijning stond in schrill contrast met die van de transparante directeur Ijspeert. Bezorgd hoopte hij dat Ijspeert als algemeen directeur meer in de melk te brokkelen zou hebben dan de ijzige Streefkerk. Mits hij de baan zou krijgen, wat hem opeens niet meer vanzelfsprekend leek.

Hij hoefde niet langer dan een week te wachten voordat de verlossende brief op de grond naast de deur van zijn gemeubileerde kamer lag. Hij was aangenomen, las hij in de door een drs. S. Taschenmacher ondertekend schrijven.

“Veel succes”, feliciteerde weduwe Ottoman-Jansen hem met zijn aanstelling. “Ik had er alle vertrouwen in. U verstaat uw vak. Dat zie ik.”

“U verstaat uw vak”, zeurde het in zijn hoofd. “Ik heb er alle vertrouwen in. U bent een uitstekend propagandist. U zult het prima doen bij een propagandablاد. Weet u wat een faustiaans pact is?”

Violet Ottoman-Jansen bewoonde een statig huis in het Haagse Benoordenhout. Aangezien haar overleden man haar berooid had

achtergelaten, was ze verplicht twee kleinere kamers te verhuren. Maas bewoonde er één van, voor het maandelijks bedrag van 250 gulden. Gebruik van gas, water en elektriciteit was inbegrepen. Het was geen grote kamer, maar omdat er weinig meubilair in stond, deed ze ruim aan. Bovendien scheen de zon er vaak doorheen. Als Maas zijn balkondeuren opensloeg waaide de vitrage en ving hij flarden pianomuziek van een buurvrouw op. Veel verstilde Satie. *Pièces Froides, airs à faire fuir, d'une manière particulière.* De warme zon op de donkere parketvloer, de dansende gordijnen en de ingetogen muziek stemden melancholiek en lieten hem een enkele keer ontsnappen uit de treurigheid waarin hij was terechtgekomen.

Hij had weinig behoefte aan contact met de weduwe, een rijzige vrouw van eenentachtig jaar, die haar lange grijze haar als een wenteltrap rond haar hoofd drapeerde. Maas had een keer, uit beleefdheid, koffie met taartjes bij haar genuttigd, maar ze had de televisie tijdens zijn bezoek aangelaten omdat ze de voetbalmatch wilde volgen.

“Ik ben dol op sport”, had ze Maas met een wellustige blik in de ogen toegeschreeuwd, “vooral op boksen en tennis. Vanwege de stoere mannen en hun mooie benen.” De weduwe was hardhorend. Daarom had ze de volumeknop van de televisie ver naar rechts gedraaid. De conversatie bestond daardoor uit herhalingen, die met toenemende kracht werden uitgewisseld.

“We lijken wel twee mensen die ieder in hun eigen taal tegen elkaar schreeuwen en geen woord van elkaar begrijpen”, had hij ergens in het gesprek hulpeloos uitgeroepen. Maar ze had hem niet verstaan en Maas was stilgevallen. Haar man was van adel geweest, begreep hij na een herhaling in slow motion. Samen hadden ze veel gereisd. Vooral naar de mondaine badplaatsen in het zuiden van Frankrijk. En veel naar Monaco, waar graaf Ottoman een graag geziene gast was aan de speeltafels.

“Hij gokte met familiegeld”, maakte de weduwe hem deelgenoot van haar zorgelijk bestaan. “Soms ging het goed, maar meestal verloor hij. Dan stond hij op, gaf iedereen een hand, zette zijn hoed op en wandelde als een koning de trappen van het casino af.

Maar terug in het hotel zat hij te bibberen van de spanning. Viooltje, zei hij dan - hij noemde me altijd Viooltje - Viooltje, waarom doe ik dit toch? Ik laat je straks straatarm achter. Dat gebeurde uiteindelijk ook. Hij stierf onverwacht, aan een hartaanval. Hier, in dit huis. Het had al vijf keer afbetaald kunnen zijn, maar er rust nog een flinke hypotheekschuld op. Hij maakte er grappen over. Viooltje, zei hij, in dit huis zit geen eigen geld, maar eigen schuld. En dan lachte hij een beetje triest. Eigen schuld, vat je hem?"

Een andere keer klopte ze timide op zijn kamerdeur. "Maas? Zou jij voor mij een lamp willen vervangen? Ik zit in het pikke-donker."

De eerste keer dat het verzoek tot hem kwam, had Maas tactloos geopperd een andere schemerlamp aan te doen, want er stonden er minstens vijf in haar overvolle woonvertrek. Maar al snel begreep hij dat de kapotte lamp een excuus was om hem naar haar kamer te lokken, zodat ze haar verhaal aan hem kwijt kon. Toen de frequentie van gesprongen lampen dreigde op te lopen naar meer dan twee per week, hield hij zich stil als hij de weduwe de binnentrap hoorde bestijgen. Hij deed het licht uit en zat roerloos aan zijn tafel tot hij haar teleurgesteld de treden hoorde afdalen.

"Daar zit je dan, Maas", confronteerde Emile hem op zulke momenten met zijn genante positie. "Een man van meer dan vijftig jaar, huis, vrouw en kinderen kwijt, je leeft in een kamer van drie bij vier meter en je houdt je schuil voor een eenzame vrouw die een praatje wil maken. Je leven is wel een puinhoop geworden, vind je niet?"

"Kan ik er wat aan doen, Emile?", had Maas zijn vriend verongelijkt toegefluisterd, want hij mocht niet te veel kabaal maken. "Het is me allemaal overkomen. Ik wilde voor iedereen het beste, maar de anderen wilden niet. Stil nou, anders hoort ze je."

"Zwak verhaal, Maas", had Emile streng geoordeeld. "Je hebt het allemaal laten gebeuren. Je bent nooit voor jezelf opgekomen, je hebt nooit je leven in eigen hand genomen, dus je moet niet zeuren."

Schuldbewust was hij vroeg gaan slapen.